

NAGY ISTVÁN
KÜLVÁROS

ERDÉLYI ENCIKLOPÉDIA KIADÁS
KOLOZSVÁR

ELSŐRÉSZ

KÜLVÁROS MADÁRTÁVLATBÓL

Mielőtt megismerkednék a külváros életével, szükségesnek látom madártávlatból is felvázolni ezt az ismeretlen világot. Például a brassói Czenk-tető csúcsáról szemlélve, a barcasági síkságon, ameddig csak a szem ellát, csupa-csupa földszintes, kicsiny, apró ház kúszik előre. Legelésző nyájhoz hasonlítanak a juhásként fölöttük őrködő gyárkéményekkel és a templomtornyokkal. A kolozsvári Felek-tetőről nézve is majdnem ugyanez a panoráma nyújtózkodik lábunk alatt, le egészen Szamosfalváig, fel Kajántóra és ki a messze kardosfalvi téglagyárak veres kéményéig. Csupa egymás hegyen-hátán tolongó régi és új külváros. Szinte azt lehetne hinni, hogy nem is Erdély fővárosát, hanem egy végeláthatatlan nagy falut telepítettek e völgybe. Ez a látszat különösen akkor szembeötlő, ha a keleti Kárpátokon túlról magunk elé idézzük Bukarest mozgalmas városfejlődését is.

A főváros központjából szétágazó boulevardokon szinte naponta új palotaóriások hada üti fel a fejét s kötörmelék, ócska házakat tiporva, évről-évre kinnebb kergeti a külvárosokat. Ámde a kis földszintes házak hiába nyargalnak ki a mezőkre és a szemétdombok mögé, mert az írómba blokkházak máris a nyomukba érnek, lakóikat elnyelik, a mocsarakat felhőrpintik és a szemétdombokat szétfűjják. A makacsul ellentállókat kegyetlenül még tovább űzik, de soha el nem kergethetik, sorsuk össze van nőve s jaj nekik, ha egyszer át- meg át- járja testüket az elnyelt külvárosok meg nem emésztett mérge.

Ellenben az erdélyi külvárosok, földszintes apró házaikkal bekeríteni látszanak a Belvárosokat, mintha meg akarnák fojtani. Ez a szándék különösen „kincses” Kolozsvár külvárosainál látszik igen valószínűnek.

Erre a valószínűségre gondolva nem is csoda, ha a társadalmi csúcson élő, borzalmakat kedvelő lélek, a külvárosokról beszélve, családirtó szörnyeket, apacstanyák asztaldöngető korcsmahőseit képzelettel maga elé. Az erkölcsrendész festetthajú örömlányokat vagy angyalcsináló vétkes kuruzslókat és a más zsebében otthonos csibészeket emleget. A jótékony szív elhagyatott árvákat, síró özvegyeket vizionál, hogy az állambiztonsági közegek már a titkos gyűlések felfedetlen tanyáiról ábrándozzanak. A belvárosi jól ápolt lény viszont mosdatlanságra, szennyre gondol és megborzong. Az orvos természetesen járványokat, szociális népbetegségeket idéz. Legvégül a népnevelő lelkész mindenekelőtt istentelenséget emleget és imára int. Összegezve tehát, a külváros fogalma sokak tudatában bizonyos fokú társadalmonkivüliséget, sőt társadalomellenességet jelent. Ilyen tünetek tényleg észlelhetők a külváros életében, de igazi jellemvonásait kevesen ismerik.

E vázlatos, szűk terjedelmű munkában megpróbálom tehát egészen közletről feltárni a külváros igazi és őszinte arcát, hallatni akarom azokat a hangjait, amelyeket oly kevesen értenek meg. Nem tudom, mennyire fog ez sikerülni, hiszen a külváros egyelőre nagyon kevés szószólót tud küldeni saját soraiból és roppant sok mondanivalót bíz rá. Ezért aztán ne lepődjék meg senki sem, ha itt-ott lényegtelennek látszó színek torlódnak előtérbe, vagy az én hangom néhol túlerősen vegyül a kültekik szava közé. Nem tehetek róla, magam is szerves része, sőt szószóló fia vagyok a külvárosnak.

BOLDOG UCCÁN TÚL

VASÚTI NEGYED

Kolozsváron egykor a Kiszamos volt a Belváros természetes határa. A vasút megépítése óta azonban nehézkesen átgázolt a régi várfalakon a Kiszamos túlsó partjára és kispolgári lomhasággal egészen elterpeszkedett a vasúttal párhuzamosan kanyargó, nyugtalan folyású Nádas patakig, míg délen a meredek feleki dombok hosszú ideig útját állták a város lassú terjeszkedésének. Éppen ezért előbb látogassuk meg azokat a külvárosokat, melyeknek már múltjuk is van. Ez a múlt a vasúti állomás körül torkollik a Boldog-uccába. Ahol véget ér ez a talányos nevű ucca, nyomban ott kezdődik a boldogtalan külváros, a vasúti negyed. Talán e boldogtalanság kihangsúlyozása végett hagyta meg a közhatalom-változás is az ucca régi nevét. Románra fordítva Str. Fericireinek írják. A Boldog-ucca folytatásaként, szintén régi nevén szerepel az Új-ucca.

Ezt az uccát gazdag hóstátiak lakták régebben. Még ma is látni egy-egy széles nagy kaput, homlokára vésve: „az Úr segedelmével építette” ez és ez. Egy-két tornácon ősszel ma is csöves kukorica pirosodik, de a hóstáti házak nagyrésze új frontot kapott. Az udvarok végébe, az istállók mellé, vagy azokat átalakítva, kis szobákat ragasztottak az olcsó lakást kereső vasúti munkásoknak. Néhol maga a hóstáti fiú vedlett át kalauznak, pálya- és műhelymunkásnak, a legjobb esetben mozdonyvezetőnek. Megvetve így az alapját a vasúti munkás-dinasztiáknak, az Új-ucca környékén, mely ma is a Kővári-telep néven ismeretes.

E telep lakosságára a világháború előtt nagyon ráillett

a nyugati országokban ismeretes munkásarisztokrácia jellemrajza és szelleme. Nem egy vasutas család leánya és fia emelkedett fel a „hivatalnok-osztály” soraiba és nem egy készült még ennél is feljebb jutni, de ezeket a törekvéseket a világháború és a főhatalomváltozás derékba törte. Nem egy öszfejú vasutas siratja elvesztett nyugdíját és nem egy nagyra-vágyó magyar fiú és leány rekedt meg a varrógép és a gyalupad mellett a „változott viszonyok miatt.” A surcos, hajdúviseletű földész, ha történetesen nem a saját utódairól van szó, bizonyos elégtétellel áll ki a kapujába és gúnyolódik a „koszos, iparos törtetők” aláhanyatlásán, mely sok esetben az ekeszarvánál sem áll meg, hanem a lenézett napszámos sorban fejeződik be. Az érdekelt szülők vagy rokonok pedig epés keserűséggel, de leszólás nélkül beszélnek a soraikból kikerülő „cucilistákról.” Mert a vasút közelsége nemcsak fiaik foglalkozását változtatta meg, hanem nyugatról közéjük hordta a munkáseszmeiket is. Igaz, félszázad kellett hozzá, míg végül kisebbségi sorban kiemelkedett a hősíati fiatalság közül egy-egy „munkásvezér”. S jellemző, hogy nem a legnyomorultabbak közül, hanem a jobbmódú „murkos” családokból, ahogy a környékbeli iparosok nevezik őket. A pipázó, templomos öregek fáradt beletörődéssel veszik tudomásul azt is, hogy a szomszédságukban mind sűrűbben telepednek le a román vasutasok. A nyakasabbja vasárnaponként legfeljebb kinyitja az ablakot s a felerősített rádió bömbölve közvetíti Ravasz László prédikációját — Pestről. De a román szomszéd sem rest, mert ő Bukarestet dörögteti ki a nyitott ablakon. És így kiegyenlítve egymás számláját, tűrhető békében élnek egymás mellett.

A háború után városba áradó és elsősorban az állami üzemekben elhelyezkedő románság szellemi átalakulására, a vasút és a vasúti negyed hatása sokkal gyorsabb ütemű volt, mint a hóstáti munkásutódoké. Átvették ezek kispolgári törekvéseit s a Kővári-telepet csakhamar kiépítették egészen

Törökvágásig. Tehették, mert az ipari szakmunkára elsőb-
 bán a románság jobbmódú földműves rétegei kaptak rá.
 Falun eladott földjeik árából s az állami fizetéssel garantált
 bankkölcsönökkel tüneményes gyorsasággal építették fel szoba-
 konyhás, kis, kertes házaikat. Ezeket részletre vásárolt poli-
 túros bútorral, rádióval, varrógéppel rendezték be; sok eset-
 ben messze fölülmúlva polgári törekvéseikkel az itt talált
 magyar szakmunkásokat. Érthető, ha kissé mohón kezdték
 habzsolni a frissen szerzett nemzeti szabadság előnyeit. Utó-
 végre századok óta vártak erre az érvényesülésre a küzdel-
 mes nemzetiségi sorsban. Mégis mily óriási volt a meglepetés,
 mikor az 1930-33-as években egyszerre a vasúti munkásság
 élén látja őket a magyar munkásság. A kolozsvári vasúti
 műhelyek 1933 februárjában e román munkások vezetésével
 lépnek általános sztrájkba. A nyugalmas Kővári-telep kis-
 polgári házai látszólag minden átmenet nélkül, egyszerre
 uccára öntik türelmetlen lakóikat, akik megszállják a vasúti
 műhelyeket és a környékeiket. A vasúti műhely bömbölő dudája,
 mint egy óriási szörny, egy álló napig szakadatlan bögéssel
 tarítja riadalomban a belvárost.

Csodálatos! A mélyen nemzeti érzelmű vasúti román
 munkásság vörös lett, a szocialista eszmék martaléka, —
 mondták akkoriban a hamar ítélezők. Pedig csak annyi
 történt, hogy a 30-as években elmélyülő gazdasági krízis
 folytán csökkent a munkaidő a vasúti műhelyekben. Ezen-
 kívül 20 százalékos bérredukció csorbította meg az öt-hat és
 hétezer lejes havikeresetet. A heti negyvennyolcórás munka-
 idő meg alászállt 30 órára, de törleszteni kellett a bank-
 adósságokat, a rádió-, a varrógép- és ruharészleteket. Egy-
 szóval a román vasutasok hirtelen lendületű polgáriaso-
 aasa máról-holnapra lezuhant a proletárnyomor szintjére,
 bebizonyosodott, hogy a Boldog-uccán túl nincs tartós bol-
 dogság még többségi sorsban sem. A nagy sztrájk azon-
 ban amilyen hamar fellángolt, olyan hamar el is hamvadt,

mihelyt megígérték a normális munkaidő és a régi bérek visszaállítását. Az ígéret betartására jellemző, hogy a műhelyvezetőség leszereltette a vasúti műhely nagy riadalmat okozó dudáját. Betiltották a vasutasok szakszervezeteit, így nem lehet tudni, hogy ez a vasutas negyed mit őrzött meg tudatában azokból a mozgalmas februári napokból. Egy bizonyos, a régi béreket ma már nem élvezik. Ma a legjobb szakmunkás havi fizetése sem haladja túl a négy ezret. A februári napok óta szuronyos katona áll a vasúti műhelyek előtt. Átellenben meg a leállított Dacia kisbörgyár kitört ablakkal, némán mereng hatalmas és győzedelmes versenytársa, a a Dermata bőr- és cipőgyár ritka szerencsésén. Omladozó vakolata alól kilátszanak téglabordái s szomorú magányában legfeljebb azzal vigasztalódhatik, hogy ugyanabban az uccában, a teljesen újjá alakított gyufagyár is elnémult már jó pár éve. Ellenben a vasúti műhely és a kisbörgyár közé szorulva, évről-évre virulóbb a gyermekek jóvoltából rongygyárnak nevezett rongyraktár, ahonnan ingyen szerzik be gombszükségleteiket a környékbeli gombozó bajnokok.

Minden délután négy órakor a vasúti műhelyek kapuján ömlik a fekete, kormos, olajos munkásnép. Hosszú sorokban bandukolnak a szélrózsa minden irányába. A vasúti hídról nézve hatalmas kerékküllőknek látszanak e sugár alakban szétmenő fekete sorok. Sokan betérnek a közeli korcsmákba vagy boltokba s megisznak egy pohár „seprőt”, esetleg kenyeret vesznek. A költségeket felíratják a koszos kontókönyvekbe, aztán mennek haza. Megebédelnek, hogy nemsokára már a házmögötti kis kertben dolgozzanak, vagy a fűskamarába állított műhelypadon végezzék azt a munkát, amit a szomszédoktól vállalnak, vagy amit saját most épülő házuk igényel. Másnap reggel hétkor aztán újra megindulnak az éhes szájként rájuk várakozó műhelykapuba. Komorak, hallgatnak, mintha az ő szavukat vették volna el, amikor a nagy dudát elnémították.

KEREKDOMB

A Kerekdomb alját is nagyrészt vasúti munkások lakják. Ez a külváros a Nádaspatakon túl épült ki a világháború után. De mielőtt tovább mennénk, szenteljünk néhány szót a Nádaspataknak, amely örök idők óta engesztelhetetlen vetélytársa a Kisszamosnak és sehogyan sem tud beletörődni abba a kisebbségi sorsba, amely a nagy folyóvizek mellett rá van mérve. Alacsonyrendűségi érzésével sok bajt és veszedelmet okoz a partjain lakó külvárosiaknak. Tíz-tizenöt évig is képes alattomosan forralni magában a lázadás mérgét. Közben pártjára csalja a távoli hegyeket, szövetséget köt a felhőkkel és nagy esőzéseket meg nagy havazásokat csikar ki tőlük. Hirtelen beálló hóolvadások előidézésére biztatja a jámbor napot s egyszercsak megnő, tengerré duzzad, elönti a határt, házakat, jegenyéket és disznóólakat sodorva magával. Kétszer akkora, mint a Kisszamos, bekebelezi a szennyvizes árkokat s már-már új, egyenes medret készül vájni magának, mikor a természeti erők minden előzetes bejelentés nélkül cserbenhagyják.

A legutóbbi huszonöt év alatt csak úgy bírta elviselni alárendelt helyzetét, hogy elhitette a kolozsváriakkal: medrében gyógyiszapot rejt, mire a város szerényebb polgársága reumakúrázni jött iszapos vizébe. De a hiszékeny, jó békevilág rég a múlté, a neveletlen külváros ellepve partjait gyáraival és lakóházaival, szennyvizet, cserlúgot, olajat csurgat medrébe. A gyermekek beledobálják a rossz cipőket, a lyukas vedreket és a fölösszámú macskakölykökei. Ráadásul a konkurens vén folyó Szamosfalván szintén gyógyiszapot hordott összes, s így a Nádasnak csak a hóstátiak bivalyai, lovai és a kölykök hódolnak. Ezért a megaláztatásért 1932-ben próbált bosszút állni. Elsepréssel fenyegette a komisz embereket, gyarástól, házastól együtt. Februárban két napig tartotta rettegésben a partjain lakókat. Víz alá borította az írisz-

telepet, a Kerekdomb alját s néhány községet a járásból. Azóta megtörve, bizonyos mértékben szabályozott partok közt folytatja szennyes, mindenféle fertőző bacillussal bőven megáldott, sekély vizét.

Mindezt előrebozsájtva illő tisztelettel lépünk át a Nádas hídján s hunyjunk szemet az előtt a szemétdomb előtt, mely rögtön a híd túlsó felén partfeltöltés ürügével fogadja az embert s alkalmat ad a rongyos gyermekeknek a szemétben való hasznos turkálásra. A Kerekdomb alatt volnánk. Ez a név pontosan ráillik az uccák háttérében homokbányának használt sárga dombra. Egy mende-monda szerint a domb alatt földalatti vár van, mely Dárius kincseit rejt. Más élénk fantáziájú, kincssóvár vénember szerint a törökök hordták ide ezt a dombot kincseik elrejtésére, amikor meneküniök kellett a város alól. Amióta csak az eszemet tudom, mindig is hordják, ássák ezt a dombot, úgy, hogy a jelenben rnár csak a fele van meg. De sem az eltemetett várkapu, sem a Dárius kincse nem került elő. Ellenben kitűnő homokot ont magából az uccák aszfaltírozásához, régebben még a meszes malterhez is felhasználták s mint ilyen, tényleg drága kincseket érő hasznot hajtott a városnak.

A Kerekdomb utolsó házai már a kardosfalvi téglagyárakkal érintkeznek. Lakossága vegyes nemzetiségű, román túlsúllyal. A magyarok közt a hóstáti földészivadék az őslakó, mit sem engedve régi szokásaiból, mit sem változtatva régi hajduviseletén. Csak éppen valamivel csendesebbek s kétszer is megfontolják, mielőtt bicskát rántanak haragosukra. A gazdagabbja egyre-másra parcelláztatja földjeit, murek helyett betont vet és borsos házbéreket arat.

Ez ősmagyarok szellemébe s általában az itt lakók világ-felfogásába egyáltalán nem könnyű dolog behatolni. Ma már túlságosan kapukulcsra nyílik az életük. Szigorú kerítésekkel őrzik magukat s mindenki a saját kútjából hűti szomját. A kapuk elé ácsolt padok látása is egyre ritkább. Pedig

ezeken a padokon nevelkedett a szomszédság a parlamentarizmusra. Ezt a külvárosi parlamentet most egyre több új korcsma helyettesíti, vagy jobbik esetben a környékbeli egyetlen kuglipálya. A sarkokon épülő új házak rendszerint üzlethelyiségekkel nyílnak az uccára, de senkinek se jut eszébe, hogy korcsma helyett például kölcsönkönyvtárat is lehetne létesíteni, ami pedig a belvárosban igen nagy népszerűségnek örvend és amellettt jövedelmező is. Alig egy négyzetkilométernyi területen 5 korcsma virul. Ellenben a közeli Lomb-erdő alatt a Csillag nevű tudószanatórium megbukott. Egyetlen egy katolikus kör van a negyedben. Minden kulturmunkája kimerül a tagok dominózásával.

De nézzünk meg talán közelebről egy uccát. Kezdjük esetleg az én uccám életével, mert az uccák is élnek. Születnek, cseperednek és nagykorosulnak. Nem egyszer még nemzetiséget is cserélnek. Az én uccám még a kamaszkorát éli. Még egyszer sem cserélte nevét és a nemzetiségét. Simion Bálint a neve kezdettől fogva. Sajnos, egyelőre még nem tudom, ki volt ez a nemes férfi, mielőtt ucca lett volna belőle. De az uccabeliek szentül hiszik, hogy csakis valami nagy ember lehetett. Máskülönben miért kereszteltek volna el róla egy ilyen eldugott külvárosi uccát, ahol csupa nagy dolgokkal vívódó kisember lakik? Vasutasok, szabócskák, földészek, asztalosok, akiket át kell menteni a jövőbe, korántsem ucca» neveknek, habár nem vallana velük szégyent, 'egy ucca se, hanem hogy legalább fiaik folytassák az ő nevüket tisztességben, emberi jólétben és békében, sok-sok éven keresztül, amikor is az anyakönyvvezető a végelgyengülés halálneme után tegyen pontot az életükre.

Az ucca páros oldalán vagy öt holdnyi terület egyik tábláján zsenge őszi búzát borzol a szél, mellette, friss fekete szántásban, gyárimunkás külsejű baptista ember, nagy öntözőkannából markolja a magot és vet. Nem tudom mit és nem tuaom, milyen reményekkel? Most két éve e páros oldalon

bolgár kertészek művelték ezt a nagy földdarabot. Zajos és lompos népek voltak, cigányosan felütött deszkasátrakkal s földeken dolgozva, naphosszat szölongatták egymást. Kora tavasszal, fölöslegesen ordítózva, nyolc méter magas öntöző-állványt ácsoltak a Nádas-patak partján. Ócska gázmotorral szivattyúzták fel a patak vizét a 150 méter hosszú deszka-csatornába, amely fokozatosan lejtősödő alkotmányon futott le a táblák közé ásott földcsatornába. Egy évi fáradságos munkával teljesen átalakították ezt a földdarabot s egy pár év alatt bizonyára kihozta volna a belefektetett kis tőkét, de egy napon a bolgároknak kormányrendeletre takarodni kellett, a maradi és drágán áruló hóstáti földészek örömére. A bolgárok sírva verték szét az öntözőállványokat s leszerelték a reggeltől estig köhögő motort, az uccabeli kölykök nagy bánatára. Óbégatva, elkoldusodva mentek világgá tarkaszoknyás feleségeikkel és apró kölykeikkel. A szomszédok a kapukban állva sajnálkoztak a jószívű bolgárokon, akik nem egyszer ajándékoztak nekik murkot, paradicsomot vagy főzni való csöves kukoricát. Most a szentéletű magyar baptistával örök háborúságban élnek, mert ez bottal veri szét a labdázó gyerekeket, ha a vetés közé pottyán a labdájuk. Eltűnt a szakszerű konyhakertészet és az ucca páros oldalán lezárult egy kis történelem.

A *páratlan* oldalon dőcögve bandukol a jelen. Minden telek beépült már s a lakók közül nem egy uraktól levetett öltönyökben jár, akárcsak a szomszédos ucca, aminek puha talaja az uraktól lejárt belvárosi kövezetből kap burkolatot. Ugyanis a Belvárosból ide hányják ki a régi kockaköveket s helyükre aszfaltot simítanak. A mi uccánknak még várni kell, mert a belvárosi rokon zsgorian sokáig foltozgatja páncélját, mielőtt végleg levetné magáról. Az évenként egyszer megjelenő szemetes szekér is ócska alkotmány.

Nem díszeleg úgy, mint a Belvárosban járó autókamion. Minden eresztékében recsegve és süket hangú bádogharangját

zörgetve riasztja fel az eféléhez nem szokott asszonyokat. Mire azonban a kapu elé viszik a szemetet, rendesen már el is tűnik a szemetes, hogy néhány napra rá vadonatúj táskákban megérkezzenek a városi adóidézések. Nem merném összefüggésbe hozni a két jelenséget, de a szomszédok igen erősen hajlanak a rosszhiszemű következtetésekre.

Különös emberek ezek a szomszédok, de talán a legkülönösebb az ucca sarkán lakó asztalos. Évekkel ezelőtt deszkaszint tákolt össze és kész volt a'szellős épület- és műbutor asztalosműhely. A „műhely” mellé aztán nagy természetköveket hordott össze a szorgalom. Majd ócska téglák is kerültek hozzá a belvárosi régi házak lebontott testéből. Évek múltán falakká tömörültek a zord kövek s a szuterénben meghúzhatta magát a műhely. De már fennebb csak annyira futotta a tehetség, hogy a vakolatlan, üres szemüregű falak fölé kalapot tettek a pucér épület fejére. Újabb egy év kellett ahhoz, hogy a földszintre kerülhessen a műhely s egy szobát lakhatóvá tegyenek, de csak azért, hogy a szuterénben egy kefekötő műhely húzza meg magát. Szinte úgy tűnik, hogy a kefekötők azért bújtak az asztalos műhely alá, hogy ők emeljék lakályossá az egész épületet a fedél aljáig. Megfejtethetlen ennek a műhelynek a jövője. Éppen úgy lehet belőle egy kis gyár, mint amilyen könnyen magánbörtön is válhatik belőle, ahol az asztalos fog örködni szökésre kész reményei felett.

Vezérként áll ez a ház az ucca elején, mintha ő teste-sítené meg a szomszédos házak befejezetlenségét is. Majdnem mindenik ház tűzfalából az uccára vicsorítják vörös fogukat a kiálló téglavégek, amik elvásottan várják, hogy a frontok felőli épület beléjük kapaszkodják ha majd mégis sor kerül a házak befejezésére. Uraik némán, zajtalanul erőlködnek is ezen és bizonyos féltékenységgel lesnek át egymáshoz, vajjon melyik lesz az a szerenés, akinek hamarabb sikerül. Itt az irigykedés a fejlődés motorjának látszik: például, ha X-né

kalapot vesz, akkor Y-ék két malaccal tromfolják le őket, a harmadik szomszédban dolgozó kevélység, jobb híján azzal vezet, hogy az ő kútjuk egy méterrel mélyebbre van ásva és ezért jobb vizet ad, mint a negyedik szomszéd kútja. Az ötödik szomszéd négy leánnyal és négy telekkel verhetetlen. Egy másik család kiválóságát abban látják, hogy eddig minden évben kereszteltek, négyszer egymásután. Borzik román vasutas hosszú ideig gógösen hordta az orrát. Tudniillik az első időben magát tartotta a legokosabb embernek az utcában, mivel csak ő tudott románul. Utóbb igen elernyedtnek látszik, mert kisült, hogy mi is tudunk valamicskét az ő nyelvén, míg ő semmit se a miénken.

Néhány évig semmivel se tudtam kitűnni közülök, hiába írtak sikeres színdarabomról az újságok; különösebb érdeklődést mégis csak akkor keltem, amikor tavaly egyszer csak eltűnt szemük elől a feleségem és a kis fiam. Egy hétig némán horgolódtak a szomszédasszonyok szemében a kérdőjelek. Talán válást szimatoltak és egy napon aztán Öcsiném nem bírta tovább a bizonytalanságot és roppant kedves, éneklő hangján feleségem holléte iránt érdeklődött. Megnyugtattam.

— Nyaralni ment. A tavaly nyári szabadsága óta 49 kilóról 45-re fogyott s muszáj volt fürdőre küldeni...

— Fürdőre?! — kérdezte olyan riadt hangon, amit különben elhalónak szoktak nevezni, mert hiányzik belőle a zengés. Egyszóval a fürdő telibe talált... Ebből az uccából s általában a környékről csak a Szamosra szoktak fürödni járni s hogy a hatás még nagyobb legyen, hát rádupláztam. Bizony, fürdőre ment, másfél napig tartott az odautazás. Persze azt elhallgattam, hogy ez az utazás bivalyszekéren történt a széki sóstóhoz. S azt is elhallgattam, hogy a feleségem levélben arról panaszkodott: az utazás után két napig nem tudott ülni, úgy összerázta a szekér. Hogy rajta kívül még tíz széki asszony szorongott puttonyos kosarakkal és piposan tárogó tyúkokkal. Ráadásul a fiam elaludt az ölében

olyan súlyos lett, mint egy fatuskó. Utólag is csak azért vallottam be nekik, nehogy adósságba verjék magukat az uccabeliek és mit tudom én, még talán a tengerparti fürdőre készüljenek. A sziki sós-tó is megteszi — biztattam őket. Hadd vigyék pénzüket a nyomorgó székieknek, de egyelőre inkább sehova sem mennek, mintsem olyan hálátlan hősködékre fanyalodjanak, mint az enyém.

A mi uccánk és a környék lakói szemében a közösségért tenni valamit, enyhén szólva, bolondságnak tűnik és ez nem is csoda. Eddig ugyanis csak a közösség terheivel volt alkalmuk megismerkedni. Kapuikat már azért is egész nap zárva tartják, nehogy a karton-perselyeket osztogató református egyház megbízottja, vagy a végrehajtók meglepjék őket. Hiszen le végig a városi sintérek hídjáig, majdnem minden uccában drukkol valamilyen kontár, vagy adóhátralék elől bujkáló, s ha az uccán nyargaló kölykök véletlenül a kerítéseket kezdik döngetni, a szívük ijedten szorul össze. A „fekete” koldusokat meg igen sokan azzal *rázzák* le kilincseikről, hogy menjenek a belvárosba kéregetni, ahol van miből adni bőven. Ez ellen aztán hiába apellál akárki is. A sírángozó koldusérvekkel szemben könyörtelenek s mit sem akarnak tudni arról, hogy a belvárosban megfogják és a koldustelepekre száműzik őket.

— Látszik, hogy nincs szíve — jegyezte meg egyízben dühösen egy makacsabb kéregető, mire a sértett adakozójelölt egyszerre kirántotta az üres nadrágzsebeket s rámordult:

— A szívemet nem hordom a zsebemben! — és ezzel behúzódtott a kemény kapu mögé, sivár birodalmának kulcsát pedig kétszer is ráfordította a zárban... Ennyi elég is a kerekdombi népekről.

IRIS-TELEP

A Kerekdomb alól néhány kilométer hosszúságban a Calea Maremuresului nyújtózkodik egészen a Kajántó-úti téglagyárákig. Mind a két oldalán épülő földszintes házakkal, helyesebben épülő kerítésekkel. Az itteni telektulajdonosok pár évvel ezelőtt még a beton-alappal kezdték a házépítést. Most többnyire a kerítésekkel kezdik, aztán jön a kutya-ól, majd az árnyékszék és beköltözik a kutya. Lehetőleg kutya-kölyök, hogy a klozetet őrizve, a társtalanság keservétől elvadulva, vérengző bestia váljon belőle, mire sor kerül a tulajdonképeni hivatala átvételére: a házőrzésre. Tudja Isten, miért ez a nagy őrizkedés? Mindegy. Tény, hogy a Calea Maremuresuluiion épülnek a kerítések. A Schultz-féle kertészetet is felparcellázták s utóvégre a legszebb bimbót mégis csak a telekuzsora fesli. Most tíz éve egy házhelynyi telek még csak 15-20 ezer lei volt errefelé. Ma már ötventől felfelé ha található valamirevaló parcella. Aki még sokáig habozik, az egy-két év múlva mehet a sintérek hídján túlra méregdrága házhelyet vásárolni, ha egyáltalán jó vagy rossz telket akar még kapni. De az ittlakó üres-zsebűek, akiknek reményük sem lehet, hogy saját házat szerezzenek, vigasztalják magukat: Minek nekik házhely s pláne ház is, hisz itt a vasút és a gyárak mellett háború esetén bizonyára nem virágesőt szórnak majd reájuk a repülőgépek s milyen megnyugvás lesz akkor, bérelt szobában telibetaláltatni, ha tudja az ember, hogy nem a saját háza megy tönkre. Az ilyen cinizmus nem tartozik a ritka esetek közé errefelé. Engem meg bolondnak tartanak, amiért a más élete és más háza miatt tiltakozom a háborúk ellen. Tudniillik nekem sincs saját *házam*.

A Calea Maremuresului folyó módra ömlik bele az Iris-telepi negyedbe. Ha esik az eső, akkor az út valóságban is folyjni kezd, az Iris pedig nyeli a vizet és sarat. Szép név ez az Iris, ha jól emlékszem, valamilyen istennőt neveznek így, aki-

nek drágakővel kirakott szobra ásatások folytán került napvilágra. De talán ez nem is fontos. A fontos, hogy a porcellángyárat Irisnek hívják. A gyár munkás-viskókat fiadzott magaköré és így együttvéve az egészet, mint egy nagy, de nem éppen harmonikus életű családot, Iris-telepnek nevezik a városnegyedek anyakönyvében. A tulajdonképeni telep azonban már rég megszűnt telep lenni. Kisebb városkának is bátran beillene. A gyár körül törpén gubbasztó házak között magasan, fenségesen és modern stílusban az új román templom tartja szemmel az Isten és a porcellángyár ellen vétőket. A sötétség beálltával a templom arányos tömbjéből semmisse látszik, de a torony helyén égbenyúló izzó kereszt ragyog, mintha abban a pillanatban kovácsolták volna holmi gigászi kovácsok s az izzó vasnak még nem volt ideje kihűlni. A tünelemény egyszerű építészeti teljesítmény. A magas toronytörzsön ugyanis, fel a csúcsig, hosszú, keresztalakú ablak húzódik s a többit elvégzi a torony belsejében felgyújtott villany. Ehhez hasonló csodát még csak a porcellángyár tornya produkál, melynek tetőzete alól éjjelenként lángnyelvek csapnak ki. E városnegyed riadt gyerekszívei borzongó kérdésekkel zaklatják kedvetlen szüleiket, vajjon a pokol lángjai csapnak-e ki ott? S az apa csak rábólint: bizony.

Némi igazuk van ezeknek a porcellángyári apáknak. Minél fényesebb, gusztusosabb a porcellán, annál fakóbb, csámpásabb az égető. A szépnevű városnegyed pedig még fakóbb. Errefelé már nem olyan sűrű az építkezés. Az új házak gyorsan ócskulnak, az uccaajtókon a zár nem mindig zár. Látni még éjszaka is tárva-nyitva felejtett uccaajtót is, nem kell tartaniuk semmitől. Néhány évvel ezelőtt legfeljebb röpiratokat loptak be az ilyen udvarokra. De azért az ilyen könnyelmű uccaajtók egyelőre a ritkaságok közé tartoznak. Nappal viszont annál több kapu áll nyitva, vagy legalább is egyszer se fordítják rá a kapukulcsot. Nem is volna tanácsos, se célszerű, hisz a gyermekeknek akkor a kerítések

tetején kellene közlekedniök. S a gyermek, persze a rongyos gyermek, roppant sok. Éhesek is, állítólag rosszak is, talán éppen azért, mert éhesek. Mindig az uccán csörtetnek, szemétkoraszaknak, mint a kutyák a hulladék után.

Itt a szép Iris-telepen az emberek betétkönyvecskék helyett kontókönyvecskéket őriznek féltve, nehogy a boltos könyvéből több süljön ki szombaton, mint amennyit ők tartanak számon. Amúgy is mindig többre rúg, mint amennyit a fizetésnél kapnak ezek a hitelbe élő irisi, dermatai, városi téglagyári, Junász-vasgyári és még ki tudja hányféle kisebb-nagyobb gyárak munkásai. És mégsem tiszta munkásnegyed ez a városrész. Szó sem lehet arról, hogy például a resicai vagy a zsilvölgyi munkásfészkekkel összehasonlíthatnánk. Legfeljebb itt is sok a korcsma, ellenben a szakszervezetek szinte elérhetetlen messzeségben, üresen árváskodnak a belváros szívében. Igaz, működik itt egy katolikus kör, de a rómi, a kártya, a sakk csak néhány családos iparosembert érdekel. A reformátusok biblia-órái, az unitáriusok vallásos összejövelei sem keltenek nagyobb érdeklődést.

Este hat óra felé a Nádas- és a Szamos-hidak ontják haza a munkás-szülőket, az uccaajtók pedig a gyermekeket. Nyargalnak az apák elé, akik fáradtan jönnek, de talán nem is jövés az a lassú és rogygó járás. Karjuk ernyedten csüng. A beléjük kapaszkodó kölykök úgy rángatják, mintha csak üres kabátujj volna. A fáradt szülőknek nincs erejük mosolyogni, se kedvük beszélgetni. Szinte bántja őket az Iris-híd felől vidor gyermek-ének.

Három fiúcska ül az Iris-telepet összekötő keskeny hídon. Napégette csóré lábukat a Szamos sárga vize felett lógatják: és hol énekelnek, hol bámulnak. A „Dermata” felőli parton, a sekély vízben egy bérkocsis öntözi vederből a hideg víztől ijedező sovány lovat. Bordáin cimbalmozni lehetne, úgy kiállnak. Egy csatakos farkaskutya ide-oda lubickol körülöttük a vízben s a bundáját időnként meg-megrázva, rendreutasítón

ugatja a fejét kapkodó ló orrát, mintha becsmérelné, amiért fél a víztől.

Az énekelő gyermekek gyönyörködve figyelik s ezalatt a negyedik fiúcska az Iris felől idekarikázik egy szitarámával. Arcán akkora ihlet ragyog, mintha legalábbis repülőgépet kormányozna a paszulykaróból tört favéggel. A hídon motorröfögést utánozva fékez, majd felkapja és a nyakába akasztja a szitarámát. Odaül ő is a másik három mellé. Négyen ha kitesznek egy regrutának való életkort. A karikaművész köpködni kezd a vízbe s a buta kis kölyök-halak csomóba verődve vadásznak a nyál után. A másik három előlről kezdi az éneket. A dallam ismerős, gyermekkori óvódás kislányok körbefogódzott koszorúja jut eszembe, amint keringve s hol leguggolva énekelik: „Beültettem kis kertemet a tavasszal...” A dallam ugyanaz a gyermekszájra való kedves, csörgedező hang-patak, de a szöveg más, nehézkés, mintha kavicsot görgetne a medrében a melódia.

Én egy kicsi proli vagyok, de nagy leszek,
Ha a nagy ínségben éhen el nem veszek.
Öntudatos az apám,
Én se leszek egyéb ám,
Ha megnövök.

Jöjjön minden proligyermek ki a rétre.
Láncot fenni a sok kézből egy-kettőre.
Összetartás erős társ,
Add a kezed kis elvtárs,
De most mindjárt.

Hosszadalmas faggatás után derült csak ki, hogy az apjuktól tanulták a dalt, de már arra a kérdésre, hogy mit értenek öntudatos apa alatt, meg hogy ők hol tanulták az éneket, csak azt felelik, hogy a nagy árvíz idején a Berek-uccában, ahol szállást és ételmet kaptak néhány napra, amíg le nem apadt az ár. Hogy ki volt, mi volt az a jótevő ott a Berek-uccában, aki a koszton és szálláson kívül még ezt a

dalt is az apjuknak ajándékozta, arra már nem futja tudásuk. Viszont sorra elmondják, hogy négyük közül az egyik édesapja dermatamunkás, a másiké a fatelepen dolgozik a körfűrésznél, a harmadik apja vasúti pályamunkás s végül a legkisebbik, a szitamotorművész apja a Junász-vasgyárban dolgozik, azaz akkoriban éppen sztrájkolt. Ezt a legnagyobb tudatja és kimerítő magyarázatot ad a sztrájk fogalmáról „Az én apám is sztrájkolt már” — teszi hozzá.

Két leiert veszek nekik kakast az időközben a hídsarkára telepedő asszonytól és otthagynom őket, hadd vendégeljék meg halacskáikat is. Megérdemlik ezt az örömet, hiszen kicsi gyermekfejükben e fiatal külváros súlyos múltját cipelik. E múlt felé gyalogolok át a hídon... Utam a börtön külsejű Dermata-gyar előtt visz el. A délutáni napfény ádáz küzdelmet folytat a különálló igazgatósági palota ablakaival, melyek dühösen verik vissza támadásait. A szamosvölgyi motoros vonat épp most robog el a gyár mellett húzódó töltésen s a „Halálsorompón” túl elvész a távolba. A sínpar gyilkosan villog nyomában. Sok életunt munkanélküli varróleánynak és őrizetlen proligyermeknek szaggatta szét a testét ez a sín. Talán ezért villószik a töltés körül valamilyen vöröslő fénykőd. Ha babonás lennék, mondhatnám, az öngyilkos munkanélküliek lelkei repdesnek a sínek felett, de így csak az izzó napsütésnek tulajdonítom.

A Berek-uccába a vasúti töltés hídja alatt lehet kijutni és e külváros múltja nemcsak a „Halálsorompó”-nál, de itt a híd lábára is fel van jegyezve. A hídláb termésköveiből nem régen faraghattak le egy réteget, de a szívós minium-festék mélyen berágta magát a kőbe, mert még most is jól kivehető a mondat, amit éhes, élni akaró emberek mázoltak oda a nagy munkanélküliség éveiben: „Munkát, kenyeret!” De itt már más külváros kezdődik.

A HÍRHEDT LUPSA

Strada Livezi, vagyis a Berek-uccában vagyunk, azonban itt már semmi sem emlékeztet az egykori füzes berkekre, ha csak nem az, hogy ebben az uccában a 42. szám alatt tényleg kenyeret próbáltak adni azoknak az éhes embereknek, akikkel tele volt ez a városnegyed. Néhány ezer ebédet adtak ebben a házban a munkanélküliek gyermekeinek. Ámde a 42-es számú ház mai külsejéből igazán nem néz ki ilyen bőkezűség. Amióta nem láttam, ugyancsak derekas kozmetikát végzett rajta a kőműves. Mindig is úgy emlékezem e házra, mint egy szemöldöktépő vén dámára, aki a párisi divatlapok szerint évenként változtatja az arcát is. Nyolc évvel ezelőtt mészáros-üzlet volt a mostani nagy kirakatablak helyén s a ház szemöldökén szarvasmarha-fejekkel díszített firma lógott. A mészarost aztán leváltotta egy borbély réztányérja, a borbélyt a kenyeres, a kenyeres után ingyenes orvosi ambulancia következett. A sűrűn változó firmák helyére néhány évre azután egy nagy kereket forgató meztelen munkás cégére került. A „Munkás Segély” táblája.

Emberbarát intellektuelek alapítása volt ez az egyesület. Hosszú éveken át a belvárosban vívódott észrevétlenül a mindenféle elméleti kísérletezések kudarcaival. A „kölcönös segítség” jegyében szavalókórusokkal és Piscator-technikájú kamaraszínházzal akarták kultúrára nevelni a dolgozó tömegeket. Ezenkívül gyermeknyaraltatások terveit forgatták fejükben, amihez gyakorlati alapjuk csak a jóságtól repedő szívük volt. Mikor a munkások kezébe került a vezetés, életrekelt az egyesület kebelében szunnyadó szándék. A munkások jelszava ez volt: „Ki a külvárosokba!” Így került a Berek-ucca 42. szám alá a szervezet. Nekik könnyű volt ez a jelszó, mert amúgy is a külvárosokban éltek, de mit tehettek az intellektuelek? A belvárosban maradtak. Tekintettel a humanizmusra, ki is kívánhatta volna tőlük, hogy agyongyötörjék magukat

ezek a poros, bűdös, sáros és nyomorult uccákon. Hangoztatták, hogy a külvárosokhoz nem leereszkedni kell, hanem fel kell emelni, csak fogadja el a feléje nyújtott kezét.

Tévedtek. Ide elsősorban lábra volt szükség, ami járjon uccáról-uccára és házról-házra. A munkásvezetőség rövid egy év alatt össze is gyalogolt vagy háromezer tagot a különböző gyárak környékén. Ezt az eredményt azonban a Nádas és a Kis-Szamos közös áradásának is köszönhatték, vagyis az 1932. évi nagy árvízveszedelemnek. Míg a belvárosban mindenki tehetetlenül rémüldözött és a tűzoltókat biztatta, addig ennek az egyesületnek néhány tucat áldozatkész munkásférfia és asszonya éjnek idején derékig érő jeges-árban gázolva, egyenként mentette ki a munkásházakba zárt gyermekeket. A más gyermekeit és behozták őket a Berek-uccába. Felverték a környékből üres lakások házigazdáit, e negyedben is nagyszámban élő hóstátiaktól szalmát szereztek, másoktól takarókat, pokrócokat és elhelyezték a hajléktalan menekülőket. Még akkor éjjel gyűjtést indítottak az árvíz bámulok sokaságában s a begyűlt összegből másnap délben már kazánokban főtt a segélygulyás. Hasonlóan történt ez Désen és Tordán is.

Ennek a külvárosnak a kezdeményezésére az árvíz nyomán egyszerre három erdélyi városban alakultak meg a Munkás Segély fiókszervezetei. Ezek rövidesen akkora tekintélyre tettek szert, hogy az árvízveszedelem után mind a három városban állandósíthatták a munkanélküli segély-konyhákat. Kolozsváron négy különegyedben létesítettek napközi otthonokat. Ezek közül két helyen ingyenes orvosi rendelőt szerveztek meg. Úgy, hogy most már szerep jutott a belvárosi intellektuál kéznek is.

Az orvosi rendelők ingyenes vezetésére megnyertek vagy tíz tekintélyes orvost, magyart, román, zsidót egyaránt. Ezeknek az orvosoknak a példáján felbuzdulva, majdnem minden helyi patika naponta ingyen vállalta egy beteg gyógyszerrel való ellátását. A zsidó kórház egy ingyen ágyat bocsájtott

rendelkezésre a Munkás Segély betegeinek. Egyszóval, most már egyre több segítő kéz nyúlt a Munkás Segély irányította teendők felé. Tejgazdaságok és hóstáti tehenészek lehetővé tették, hogy az elemi iskolákban tejkiosztásokat eszközölhessen az egyesület. Kisgyermekes anyák, várandós munkásasszonyok jutottak általuk tejhez, orvosi tanácshoz, gyermekvédelemhez. De mindezek mellett lendületes kultúrmunkát is kezdeményezett ez az egyesület. Igaz, nem kamaraszínházzal, hanem egyesületi és uccai kis könyvtárak megszervezésével, analfabéta-kurzusok létesítésével, olvasókörök összehozásával. E népnevelés elmélyítése érdekében körkérdéseket intéztek immár ezrekre szaporodott tagjaikhoz. Kinek mi tetszett ebből vagy abból az olvasmányból? Kinek mi a véleménye erről vagy arról az előadásról, vagy a gyermeknevelésről? Mi a társadalom? Mi a nemzet? Hogyan képzelik el jövőjüket? stb., stb. A körkérdésekre írásban kellett válaszolni. A képzetesebb tagok segítségével az Iris-telepen, a Kerekdomb alatt, a Pata-uccai munkásnegyedben, a Lupsán, nehézkes munkásférfiak és mindig elfoglalt munkásnők, komolytalanok tartott munkásifjak, reményevesztett vének százai hajoltak esténként a kiosztott irkák felé és egymással versengve igyekeztek minél kimerítőbb válaszokat írni. Költői, írói s rajzolóművész hajlamok ébredtek. E sorok írója is itt kezdte első irodalmi kísérleteit. Versikék, dalok és paródiák születtek ismert népdalok dallamaira. Eleddig sohasem észlelt társadalmi és kulturális erjedés indult meg ezekben a külvárosokban, olyasvalami, amit igazi társadalmi és kulturális megmozdulásnak lehetett nevezni. A bölcs belváros gyanakvón kapta fel a fejét. Kezdve a rendőrhatalóságtól le a polgári jótékony egyesületekig, egyházak és főiskolák, orvosok és korcsmárosok vitatták az egyesület szokatlan tevékenységét. Csudálatos módon arra a konklúzióra jutottak, hogy a működése „káros, egyelőre még be nem vallott szubverzív, na nem bolsevik célja lehet«.

Mikor aztán 1932. év végefelé Erdélyben végighömpölygött a nagy sztrájkhullám és ez az egyesület már a sztrájkolók gyermekei számára is segély-konyhákat szervezett, a gyanakvók diadalmasan csaptak le, hogy íme, a szubverzív lóláb máris kilóg a zsákból. Kezdetét vette a rágalom- és uszító-hadjárat az egyesület működése ellen. A tagokat különböző címen egyre-másra perbefogták. Ugyanakkor azonban örvendetesnek látszó konkurencia is támadt a sokféle egyházi és jótékonycélú egyesületek, nőszövetségek révén. Ők is járták már a külvárosokat. A Munkás Segély példáját követve, tej-akciókat szerveztek, ingyenkenyeret osztottak, felolvastak. Még csak a Munkás Segély szervezeti formáit is igyekeztek lekopírozni, hogy átcsalhassák magukhoz a „szocialista méteyből” a külvárosiakat. De ez alig sikerült nekik. És nem bírták felfogni, miért?

Sikertelenségük oka abban keresendő, hogy a konkurrens urak és hölgyek tényleg leereszkedtek a külvároshoz, ahelyett, hogy melléálltak volna. Egyszerűen jótékonykodtak és túrték, sőt elvárták a kézcsókot. Nevelés helyett türelemről, erkölcsösségről és túlvilágról prédikáltak. Ennek következtében a komoly, önérzetes külvárosi népelemek visszahúzódtak tőlük. Csak a lumpenproletárok lepték el őket, akik hozzá voltak már szokva, hogy mindent álszenteskedve, ellenérték nélkül fogadjanak el. Holott a károsnak mondott egyesület fő erkölcsi elve a kölcsönös segítségen alapult. Tagjaikat és a gyámolításra szorulókat különböző alosztályokba osztották be és rájuk bízták a vezetését. Kezdeményezési teret engedtek nekik, vélemény és kritikai bátorságra nevelték őket. Mindezeket persze mellőzték a konkurrensok és érthetetlenül nézték, hogy ezalatt a Munkás Segély, minden nehézség és gáncsoskodás dacára, országos mozgalommá nő, kéthetenként megjelenő újsággal, amit egyszerű munkások írnak és szerkesztenek. Egyre több polgári elemet hódítottak pártjukra. Már a falun is fiókokat kezdtek szervezni. Ez a fejlődés aztán

egyeseket komolyabban is meggondolkoztatott a konkurensek közül. A jótékony egyesületek egyik-másik lelkiismeretesebb tagja puhatolózó lépéseket tett a Munkás Segély vezetőségénél, vajjon nem lehetne valamilyen módon összeműködést teremteni a különböző ilyen természetű egyesületek között. De a sikerektől elbizakodott és az őket ért rágalmak miatt érzékeny munkások kitértek az ilyen kísérletek elől. Pedig ma bizonyára más arcot mutatna a külváros, ha akkor elfogulatlanabban nézik az ilyen szándékokat. A munkások tapasztalati fölényükkel vezető szerephez juthattak volna az összeműködő egyesületek között. Állandóan kezükben tarthatták volna a kezdeményezés emeltyűit. Átalakíthatták volna a polgári egyesületek lomha szellemét egy tényleges népművelő, tevékeny szellemmé... Hogy ez a külvárosi népmozgalom valójában mit jelenthetne, arra igen jellemző a Pata-uccai fiókszervezet története.

A PATÁSOK

A Pata-uccai városrész a második kerületben húzza meg magát s így az első látásra úgy érezni, mintha a várótermek és a vendéglők II. osztályú közönsége lagná ezt a negyedat, pedig hát Pata-ucca és környéke a város talán legősibb proletár fertálya. Kőművesek, kőfaragók, dohánygyári munkások és a muzsikus-cigányok főfészke még ma is. A város délkeleti sarkában terül el s a Györgyfalvi-út fehér szallaga fekszik közte és a Tisztviselőtelep közt. Talán a muzsikus-cigányok közelsége az oka, hogy ez a legszegényebb negyed volt a város legmulatósabb, legiszákosabb és úgy mellékesen a legbicskásabb fertálya is.

A fiatalemberek nyáron éppen úgy, mint télen, munka után az uccák sarkán csoportokba verődtek, hogy a cigányoktól tercelni tanuljanak s így mély érzéssel énekelve, jól szemmel-

tarthatták a hazatérő munkáslányok becsületét. Jaj volt annak a másfertálybeli legénynek, aki haza mert kísérni valakit az ő lányaik közül. Igaz viszont, hogy ők is sokszor póruljártak, ha más fertályba vetődtek. Persze mindez már jórészt a múlté, de akkoriban az Anna-bálakon sokszor még a vitás Bózsik is megverődtek, amiért más fertály legényeiért mert dobanni a szívéük. Később, asszonykorukban is kijárt nekik a verés a mulatós, fizetést eltercelő férjektől, amiért haza akarták hurcolni őket a korcsmából.

Így éltek ősidők óta a patások valamilyen torz fertályközösségben, nem egyszer vérüket ontva az ucca becsületéért, amiről különben aligha tudtak elfogadható magyarázatot adni, miből is áll hát ez a fertály- vagy uccabecsület? Hírhedtségükre büszkén verték a mellüket s egy készülő verekedésnél az egyik legény így kiáltott oda ellenfelének: „Szűcs Misi vagyok a patások közül, üss ide, ha sose hallottad hírünket!” Persze a másik rendszerint odaütött Szűcs Misinek és jöhetett a rendőrség vagy a mentőautó.

Virtuosos pózukat s még inkább fantáziájukat főleg a Nick Carter füzetekből másolták, de „Sobri Jóskának” is sokat köszönhetek, míg a lányok az ötezer oldalos „Titokzatos gróf kisasszony szerelmé”-ből tanultak ábrándozni. Egynek-egynek sikerült is nagyritkán összetalálkozni a „lovaggal”, hogy egy szép napon eltűnjön mindörökre, maga után hagyva egy kis „apródot” örök emlékül és örök szegényére a fertálynak. A fiúk közül is kikerült egy-két középszerű betörő, akiket minden Sobri Jóska-féle vakmerőség és Nick Carter-furfang se bírt megóvni a gyors lefüleléstől. Egyszóval ez a külváros pontosan és szabályszerűen magába rejtette mindazt, amit erkölcsnemesítő aggszűzek képzelnek el a perifériákról...

A patások évszázados íratlan fertálytörvényeibe azonban 1932-ben rendbontók gázoltak. Munkás Segély tagok. Egy téli napon egyszercsak megjelentek itt is, ott is gyűjtőíveik-

kel és szörnyűség, másfertálybeli munkanélküliek gyermekeinek gyűjtöttek! A merénylet elsősorban a patásokat, aztán a Csákány-uccaiakat háborította fel. A többi kis mellékuccák, mint a Munkás-ucca és Hajnal-ucca, már csak pusztá lojalitásból is velük háborogtak. Mindeddig soha senkise merészelt közéjük jönni, hogy a fertályok közötti összetartásról, meg a kölcsönös segítségről beszéljen. Ráadásul pedig igen jól emlékeztek még egy harminc évvel azelőtt megszökött szakegyleti pénztárosra, akinek átkos emlékét apáról-fiúra hagyományozták a mindig elkeseredett anyák és óva intették őket a szervezkedéstől. A Munkás Segély szervezőket is, hogy, hogynem, hamar azzal vádolták, hogy „összepakálnak” a pénztárossal. Azt persze nem fejtették ki, vajjon a harminc év előtti pénztárosra gondolnak-e?

Mikor aztán az is kiderült, hogy a Munkás Segély pénztárosa Lupsán a Berek-uccában tanyázik, már fenyegetőztek is, hogy egyszer lejönnek és szétverik azt a „tolvaj lupsai bandát”, ha nem hagynak békét nekik. Lupsa tudvalevőleg valamikor szintén hóstáti földésznegyed volt és a legelkeseredettebb ellenségeskedést folytatták az „iparas” patásokkal, s általában holmi „iparas kopciherékkel”. Ez a kellőleg nem indokolható gyűlölet sejtetőleg még a sötét cég-időkből ered és alighanem a céhbéli mesterlegények számlájára írható, akik mindig is szerettek pályázni a gazdag földészlányok kezére és vagyonára... Ez a vagyonföltés plántálódott át századokon keresztül a földészivadékok leikébe. E feltéssel járó vetélykedés aztán fertálygyűlölködéssé alakult át az idők folyamán Lupsára is betelepülő ipari munkások révén. Most a Munkás Segély új tápot nyújtott e vetélykedésnek a pénztárossal. A tájékozatlanabb patások már bizonyosra vették, hogy az egykori sikkasztó pénztárossal van dolguk. Megbüntetése céljából az ószeren boxereket vásároltak. De a bicska- és boxerszakértőkön kívül került már olyan is, aki a Pénztárkönyv felülvizsgálatával fenyegetődött...

A Berek-uccában eleinte mosolyogtak ezen az acsarkodáson, később azonban a dolog komollyá vált. Már olyan vádak érkeztek a Patából, hogy a vezetőség egyes tagjai titokban házat építenek az egyesület pénzből. Sőt pontosan megnevezték: az elnök itt és itt épít házat, még csak a telek számát és a vételárt is tudták. Ez a határozott vád végre gyanút ébresztett a lupsaiakban is. Végül a szorongatott helyzetbe került elnök úgy vélte, hogy a Pata-uccaiakat le kell hívni, bizonyítsák be állításaikat. Azonkívül meg kell mutatni nekik minden könyvet és leltárt, győződjenek meg az itt folyó munkáról. A vezetőség többsége viszont felháborodva utasította vissza ezt a bizarr gondolatot. Elképzelhetetlennek tartották, hogy ilyen-olyan illetéktelenek „dugják az orrukát” az egyesület belügyeibe, azonban csakhamar be kellett látniuk: a pataiak vádaskodásával le kell végre számolni valahogy. Különben ártalmára lesz az egyesület működésének. Hiszen az ingyenesen rendelő orvosok egyike-másika máris célzást tett „a tudomására jutott inkorrekt ügyvezetésre” és a saját önzetlenségük kihasználására. Félős volt, hogy megtagadják további ingyenes közreműködésüket.

— Jöjjenek hát és ellenőrizték a dolgokat — határozta el végül a csupa munkásokból álló vezetőség. A vádaskodó, patások meghökkentek erre a nem várt felszólításra. Két vagy három hétig tanácstalanul süllögtek maguk közt a korcsmákban, vagy hajnyírás közben a mindent tudó borbélynál: mit is kéne csinálni? Végre aztán az egyik jogszerű taggal leüzentek, hogy valamelyik vasárnap délelőtt ellátogatnak, de kikötik, hogy azok a Pata-uccai renegátok, akik már tagjai az egyesületnek (körülbelül 4-5), nem vehetnek részt a „duniá”-ban, mert azok úgyis a vezetőség pártján állnak. A vezetőség vérmesebb tagjai káromkodva tiltakoztak e sértő feltétel ellen, de végül is beletörődtek.

Ettől kezdve minden vasárnap reggel izgatottan verődtek össze a Berek-ucca közelében lakó tagok, némelyik nehéz

furkósbotot hozva magával, mert alig hittek a fura ügy sima lezajlásában. Csak az elnök volt nyugodt, biztatta őket: majd megfogják a patásokat a saját csapdjukban.

Végre egy zúzmarás vasárnap, reggeli tíz óra körül a kiküldött előőrsök sápadtan jelentették: „Jönnek a patások!” Tényleg meg is érkeztek vagy nyolcan, két ólmosbottal. Egyikük homlokán nagy horpadás éktelenkedett. Szóval elég szakértőknek néztek ki. Különben meglett családos ember volt valamennyi. Amint beléptek az egyesület helyiségébe, nem igen keltették az elfogulatlanság látszatát. Igen gyanúsán pislogtak hátra, a mögöttük becsukódó ajtóra. A helyiségekben előbb megbámulták a falakra aggatott plakátokat s szemmel láthatólag csudálkozásra készítette őket a terjedelmes, képekkel tarkított faliújság. Aztán fellengős hangon maguk elé kérték a jegyzőkönyvet, de az előkerülő vaskos pénztárkönyv és a doszírozott gyűjtőív-halmaz meglepte őket; amint utólag bevallották, egyáltalán nem hitték, hogy itt rendes könyveléssel lesz dolguk. Az adatok fárasztó összehasonlítása ásításra készítette őket, óráról-óra lohadt a buzgóságuk. A szemük déli egy óra felé már káprázott a sok szám és gyűjtőív adataitól. De nem volt kegyelem, jött az asszonyokból álló konyha-bizottság, az egészségügyi bizottság, a védőnők bizottsága, az uccai bizalmiak, a könyvtárosok, a ruhakiosztó raktárnok, legeslegvégül a legnagyobb meglepetésükre következett a gyermekekből szervezett napközitthon-bizottság. És számbaadtak minden fej káposztát, minden darab murkot, minden félretaposott cipőt és összegyűjtött csecsemő staférungot. Ebéd nélkül, korgó gyomorral folyt az ellenőrzés estig. Az izzadó patások fejében már tótágast állt minden. A horpadthomlokú patás aztán este nyolc óra tájt elveszítette a türelmét, földhözvágta a kezeügyibe eső rossz cipőt és keserveset káromkodott.

Neki elég volt ebből a sok „vacakból”. A „dumnyező” hitte volna, hogy ez így megy... Itt akkor se lothat az em-

ber, ha mindjárt akarna. De hogy állunk az elnök úr kis házacskájával? Miből épül az?

Az elnök úr először is kijelentette, hogy nem úr, csak munkás; másodszor pedig felvilágosította, hogy ő nem azonos sem a kicsi házacskával, sem tulajdonosával, csak valami buta véletlen folytán névrokon az illető háztulajdonossal, de más rokonság igazán nem fűzi hozzá. Ezt tanúkkal bizonyíthatja és mindjárt kéznél is voltak a tanúk. Erre kölcsönös és kínos hallgatás feküdt mind a két táborra. Végül a horpadt-homlokú patás felemelkedett és azt mondta:

— Nahát, akkor menjünk a fenébe; én eddig is mondtam, hogy asszonypletyka lesz az egész és kár előre járattani a szánkat...

— Hohó, de ez még nem elég — szakította félbe valaki ingerülten a lupsaiak közül.

— Nem elég? — vakarta meg a hátát az egyik szekrény sarkán. — Hát akkor gyerünk és a mi kontónkra megiszunk valahol egy pár lityi békebort és hagyjuk a fenébe már az egészet...

— Még ez se elég — szólt most a hallgatópénztáros is. — Maguk meg kell mutassák, nemcsak szájalni tudnak, hanem ha meggyőződtek ennek az egyesületnek a becsületességéről és hasznosságáról, akkor alakítsák meg maguk is a Pata-uccai fiókot. Mi megbizzuk ezzel magukat. Látták, mit hogyan kell csinálni és fogjanak hozzá. A gyanúsítást csak így lehet jóvátenni...

És a sarokbaszorított Pata-uccaiak jóvátették a hibát csupa virtusból. Két hónap alatt már ingyenes ambulancia működött az uccájukban. Ugyanott egy „védőnő” gondjaira bízva csecsemők és más kisgyermek nyertek elhelyezést nappalra, míg az anyák munkában voltak. A fertályromantika rohamosan átlényegült. A Munkás Segély mentelmi jogot biztosított az idegenfertálybelieknek az ő uccájukban is. Csak egy baj volt még a patásokkal: a férfiak többnyire ittasan

állítottak be a vasárnapi értekezletekre, holott ezt egyáltalán nem tűrte az egyesület antialkoholista házirendje, s bizony kitesékelték az izgága embereket. Ez határtalan lelkesedést váltott ki a férjük iszákossága miatt sokat szenvedő Pataucca környéki asszonyokból. Egyszerre szétfoslott minden bizalmatlanságuk az egyesület iránt. Százával özönlöttek és vállaltak szerepet az egyesület különböző bizottságaiban.

Az alkoholista férfiak a közhangulat nyomása alatt egyideig szintén fegyelmezni próbálták magukat, ámbár zsörtölődtek, morogtak és apródonként elmaradoztak. Helyükre mindenhova asszonyok kerültek. Egyre-másra kellett alakítani új alosztályokat, hogy mindenkinek jusson valami felelős szerep, különben megsértődtek. Hánytorgatták, hogy ők talán nem olyan megbízhatók, mint teszem fel Kovácsné, vagy Fehérné? A háttérbeszorult férjek azonban nem bírtak beletörödni, hogy a feleségek „beüljenek a gyűlésbe, míg őket kidobják azért a kis borszagért”. Némi igazuk volt is, mert az asszonyok túlzásba vitték már az alkohol elleni kollektív fellépést. Elég volt, ha csak megéreztek valamelyik férfin a legvizesebb fröccs szagát s már kárörömmel tették az ajtón kívül. Csakhogy ebből irtó nagy családi háborúságok kerekedtek. Nem egy asszony kékre verve jött panaszkodni: az ura meg akarja ölni, amiért idejár, mert ahova ő nem teheti be a lábát, oda őt sem akarja engedni. Egy ács meg éppen az egyesületben csinált szörnyű botrányt. Fejszével kergette haza a feleségét és ordított: neki senkise tilthatja meg, hogy ne igyék, nem a Munkás Segély pénzét issza, „neki már ennyi öröme se legyen?”

Ezek a civódások az asszonyokat is kimarták az egyesületből. Enyhíteni kellett az antialkoholista szigoron, mire az elmaradozók apródonként visszaszivárogtak megint a bizottságokba, bár korántsem működtek olyan lendülettel, mint kezdetben. Elég későn engedett fel a fagy, aztán rákaptak a Jó könyvek olvasására, megszokták a fegyelmezett vitákat,

közreműködtek a gyűjtéseknél... Persze megtörtént, hogy egyik-másik férfi elitta azt a néhány leit, amit a gyűjtőívre kapott a segélykönyv részére és többé az egyesület tájékára sem jött. De hogy mennyire hatással lehetett rájuk az egyesületi életen belül uralkodó ön- és általános kritikai szellem, arra éppen annak az ácsnak az esete jellemző, aki fejszével akarta leszoktatni feleségét az emancipációról.

Ez az izgága ember egyik szombat este a fizetésnél összegyűjtött valami százharminc leit a neki kiadott gyűjtőíven. Hazajövet betért kedvenc korcsmájába, ahol egy nagy csoport kőműves már javában mulatott három cigánnyal. Kért magának ő is egy fröccsöt és toroköblögetés közben agitálta a kőműveseket, adjanak azok is a gyűjtőívre. Emezek boszszantani kezdtek, amiért olyan ostoba, hogy más számára koldulni jár, hát megérdemli ezt akárki is? Aztán miért akarja hizlalni a vezetőséget és mennyi percentet kap a gyűjtött összegből? Szó szót követett s végül már mindenki az ácsot ugratta. Ez dühében egyre-másra rendelte a fröccsöket, utoljára is annyira elkeseredett a kőművesek gonoszkodásán, hogy tényleg belátta: „Semmit sem érdemes tenni a népért”. Efeletti bánatában aztán mind megitta a gyűjtött pénzt, majd a cigányokkal addig huzatta bújában a munkásindulót, míg jött a rendőrség és cigányostól együtt beráncigálták őket az őrszobára. Két nap múlva, mikor kijózanodva szabadon eresztettek, messzire elkerülte a Munkás Segélyt. Hetek múlva egyszer csak megjelent a kislánya és újságpapírba csömböjtve hozta a gyűjtőívet, ezenkívül húsz leit. A következő szombaton tizenöt leit. Ez addig ismétlődött, amíg csak le nem törlesztette az eldorbézolt összeget, akkor megjelent maga az ács is:

— Bocsánatot jöttem kérni — mondta röstelkedve —, aztán dobjanak ki, megérdemlem. Persze nem dobták ki. Megtanulták már, hogyan kell bánni az ilyen emberekkel, sőt bizalmuk jeléül újabb gyűjtőívvel kínálták meg, de az ács

semmiféle biztatásra se fogadta el. „Amíg szeretem ezt a bűdös italt — mondta határozottan —, addig nem lehet rám idegen pénzt bízni...” Ezzel el is távozott. Nem tett egy szó ígéretet sem, de titokban megpróbált leszokni az italról. A felesége boldogan újságolta, hogy szombatoként már egyes-nesen hazamegy a munkából és a leánykával vitet magának egy féldecit”. Hetek múlva az ács minden fölösleges magyarázkodás nélkül gyűjtőívet kért magának és pontosan elszámolt a gyűjtött összeggel, pedig akkor már munkanélküli volt...

Nemsokára 1933 februárjában miniszteri rendeletre az egyesület működését betiltották, illetve a segély konyhákat és az ambulanciákat meghagyták, de nem volt szabad többé tagokat toborozni és adományokat gyűjteni, nem lehetett többé gyűlésezni. Pedig ennek a tömegszervezetnek éppen a gyűlésezés volt a lelke. E lélek száműzése után rövidesen elsorvadt az orvosi rendelő és utána pusztult a segélykonyha. Szétzüllöttek az uccánként kialakulóban lévő könyvtárak, olvasóköriek. Nemrégén a nagypiacon egy holtrészeg embert a kezénél és a lábánál fogva hurcoltak a rendőrök. Az ember artikulátlanul ordított. Az ács volt.

A Berek-uccai 42. számú ház előtt ma közönyös arccal haladnak el az emberek. Öt év hosszú idő és sokat lehet felejtani az alatt. Az átelleni sarkon friss színekkel átmázolva rendületlenül áll a korcsma. Rádió-zene szűrődik ki az ajtáján az uccára s a fényesarcú tulajdonos büszke lehet: egyedül terjeszti a környéken a „kultúrát”. Az ucca másik sarkán a vízvezeték tömöríti magakörül a vedreikkel, csebrekkel jövő lakosságot. A gyári munka után főzni, mosni készülők asszonyok kölykeikkel és borotvátlan urukkal rosszkedvűen, szótlan türelmetlenséggel várják, hogy sorrakerüljenek. Vedreik összekoccolódnak, amint mindenik elsőnek akarja a csap alá helyezni edényét.

Nem merem megszólítani őket, olyan morcosak, harago-

sak. Mindenki sietve takarodik be a házába, mintha az ön-ellátásos országok szelleme hajtaná őket is. Házaik egy-egy bizalmatlan kis országnak tűnik, hiszen egymás szomszédságába annyi ellentét zsúfolódik itt össze, ahány ház sorakozik egymás mellett. Szinte undorodnak egymás közelségétől.

A lakosság egymáshoz való viszonyát e negyedben egyébként nemcsak a nemzetiségi különbség, de a felekezeti megoszlás teszi még bonyolultabbá. Majdnem minden uccában találni reformátust épp úgy, mint katolikust, görögkatolikust és görögkeletit, nemkülönben unitáriust vagy baptistát, kivéve talán a zsidókat, akik már kevésbé húzódnak ki Lupsára, legfeljebb a boltosok között képviselnek jelentősebb százalékot. Nekik meg igazán minden körülmény az elzárkózást parancsolja.

Elhagyva ezt a gazdagmúltú uccát, felötlik a kérdés: vajjon az innen kisugárzott közösségi szellem az összetartás, a kölcsönös segítség szelleme nyomtalanul beléfült az elmúlásba, vagy tovább él s meglapulva várja az alkalmas pillanatot, amikor megreped a burok, hogy kitörhessen? Vajjon a hídon, lábukat a víz felett lógató fűcskákkal cseperedik fel egyszerre?

A Junász-vasgyár közelében megbúvó unitárius imaház és a bibliakör arról tanúskodik, hogy a Berek-uccai mozgalom hatása nyomokat hagyott maga után. Előbb a katolikusok húzták meg magukat e magyar stílusú házban, de aztán leszedték a kis fatoronyról a keresztet és kinnebb költöztek, helyet adva az unitáriusoknak. A reformátusok is bibliakört alakítottak. Úgy a reformátusok, mint a többi felekezetek egyházai a Munkás Segély ellensúlyozására fedezték fel a külvárost és alakították meg köreiket. A lakosság keresi is őket. A katolikus körbe reformátusok is eljárnak és viszont. A valláskülönbség nem igen fontos nekik, ha kultúráról esik szó. Sajnos, nagyon ritkák ezek az alkalmak, pedig annak idején éppen azért alakultak e vallásos körök, hogy fölösle-

gessé tegyék a Munkás Segély befolyását. Nagy buzgalommal konkurráltak, de a „pogány” konkurens kidőlésével ők is elvesztették lendületüket, abbahagyták a segélyek kiosztását s általában a nemes szándékú kezdeti keresztény aktivitásuk szociális térről visszahúzódott és begubózott a gépies vallásgyakorlatok falai közé.

A Munkás Segély példáját nem értették meg. A szociális megsegítést csak konkurens eszköznek tekintették és nem célnak. Nem ismerték fel, hogy a külvárosokban az unalmas bibliamagyarázás eltávolít, ahelyett hogy összehozna, pedig e körök vezetői eleget hangoztatják, hogy ha nem tartunk össze, hát elveszünk. A Munkás Segély idejében oly nagy lendülettel működő kultúrkörök ma korosabb emberek álmos dominó- és sakk-kör évé zsugorodtak össze. A kezdetben sűrűn ismételt közismeret-terjesztő előadások és felolvasások vonzották a Munkás Segély nélkül maradt környékbeliek érdeklődését, de miután már ők is tanultak valamit a világesemények mozgató erőiről, a nagy világnézeti összecsapásokról, háborúkról s általában a társadalmi problémákról; bizony nem egy kérdéses kérdést intéztek a belvárosi előadókhöz, akik a külváros felfogásával ellentétes vagy semmitmondó magyarázatokkal válaszolták meg azokat, így érthető, ha a Munkás Segély által felébresztett kritikai szellem vitába szállt és kényelmetlen helyzetbe hozta az előadókat. Hogy ez ne történhessen meg többé, hát kiutasították a vitázókat, az előadásokat pedig megritkították, s végül kulturmunkájuk területe teljesen összehűkült a vakbuzgók kicsi szektájára.

Ilyen körülmények közt a külváros nagy zömének a korcsma újra alkalmasabbnak bizonyul arra, hogy olykor szabadjára eressze gondolatait. De utóbb már ez a lehetőség is indexre került. A korcsmárosok éber fülekkel ügyelnek arra, hogy az üvegen kívül más egyéb ne igen érdekelje a vendégeket.

Még nem is olyan régen a helyi lapok rikkancsai verték

fel esténként e városnegyed csendjét és minden ablakon vagy uccaajtón kinyúlt egy-egy kar a kedvenc újság után, mostanában azonban valahogy olyan üresek az újságok s a kommertárok meg sehogyse izlenek a külváros mást váró szájaizének. Eredmény: a rikkancsok kiveszőfélben vannak a munkásnegyedekből. Az uccaajtókban sokhelyt kétszer is megtekerik a kapukulcs nyakát... Néha veszekedések lármája csap ki egyik-másik kapu mögül, jelezve, hogy udvarországon belül mégis csak szűk a hely annyi gondnak és a sok visszafojtott véleménynek. Gyerünk innen!...

Lupsa távolodó háttérében, magas kőfalak közt egykedvűen vár a kiskorú bűnözők börtönévé átalakított javító intézet. Tőle nem messze befejezetlenül, veres téglabordákkal alattomosan leselkedik a „kapitány” légionistái által megkezdett „légióház”. A lupsaiak borzongva néznek fel rá s szemükben kérdés csüng, vajjon ki fejezi be ezt a furcsa épületet és milyen célra? Állítólag titkos kínzókamrák lapulnak a pincékben...

MÁSODIK RÉSZ

EGYKÉZŐ KÜLVÁROS

Nyolc lejes átszálló-jegy ellenében a város déli oldalán, az Andrei Muresan-ucca elején megáll a 3. számú autóbusz, aztán rögtön befordul a Pop Cicio-uccába, illetve a Pata-uccába, nincs miért követni. Ott semmi érdemleges se kínálkozik azóta, amióta a részeges ács jó útra akart térni. Legfeljebb tízszer annyi ház épült azóta azon a környéken is. Szoba-konyhás lakóházak házigazdával és egy-két lakóval. A lakó fizeti a házbért és irigyeli a háziurat. A háziúr viszont átkozza a bankot és törlesztésbe hordja a házbért, saját keresetének egyrészével. A statisztika szerint boldognak kellene érezze magát a sok százezer szoba-konyhás, cserépfedeles, pádimentumos háziúr, de sajnos, nem ismeri a statisztikát s ezért csak irigyeli a belvárosi nagy bérházak házmestereit. Irigysége nagyon észszerűnek látszik, mert sohasem történik meg, hogy a házmestert dobják ki, amiért a lakó nem fizet és a háziúr megbetegedik. A külvárosi háziúr esetében viszont úgy a betegség, mint a lakó fizetőképtelensége azt jelenti, hogy vége a bankadósság törlesztésnek és a házát elveszíti. Mehet lakónak.

Nagyjából ennyit lehet mondani a Pop Cicio-uccán kívül épült új városrészekről, de bizonyára vigasztalóbb képet nyújt a vele szomszédos tisztviselő-telep aszfaltos gyalogjáróival, mindig szalonképesre nyírt útszéli fáival és a földszintes villák komfortjával.

Ezek a villák nyájasak, hízelgők és szinte lerí róluk: te idegen, úgy nézz reánk, mi vagyunk az igazi külváros, a

higiéncia, a kényelem, egyszóval a jövő külvárosainak az előhírnökei. És tényleg a tisztviselő-telep a város déli oldalán lassan, de biztosan hegyremászik a tisztább, egészségesebb légkörökbe, de minél feljebb ér, annál szélesebb lesz és annál lomhább, nem úgy, mint az itt lakók, akik szombat esténként kiránduló hátizsákjukba pakkolva, csak éppen hogy a fürdőkádat nem viszik magukkal az Árpád-csúcsra. Nem kell irigyelni tőlük, hétköznapjaik a doszárok és regisztrációs fiókok közt múlnak. Estéik pedig a rómi mellett, vagy a fürdőszobákban semmisülnek az éjféltre. Megérdemlik a fehérre festett rácsos villakapukat és a nyírott bokrokat, igaz, kapuik kissé nehezen nyílnak, nem olyan egyszerűen, mint a Patában, ahol kővel potyolják a kapufélfát a bebocsátást kérők.

Az itteniek érzékeny lények, záraik meg hihetetlenül bizonyultak, egyetlen kapunyitáshoz a technika és az elektromosság legújabb vívmányain kívül a Goga-kormány idejében egészen speciális faji alapon született cselédrendelet lépett érvénybe.

E házak tiszta környéke csöndes, de ennek nem annyira a jólneveltség az oka, hanem főként a gyermektelenség. Langyos nyári estéken különös korzó elevenedik meg az aszfaltos járdákon. Bolhányi kis ebecskék szíjjon ugrálva lefekvés előtt szobatisztulni jönnek ki a cseléddel, ahol cselédre nem futja, ott a szigorúnak látszó úrral, aki még a legcsikorgóbb téli hidegben is atyai türelemmel négyszer-ötször fel-le sétál a görcsökben vonagló ebecskéivel az Attila-uccán. Azaz... csak az egykori Attila-uccában és a szomszédságában. Most egyetlen ucca sem viseli e Nagyúr nevét. A kor ízlése és tapintata úgylátszik megsejtette, mégsem illik egy ilyen humánus, finom úri külnegyedet barbár fejedelemtől elnevezni. Mert ahhoz, hogy valaki olyan megható odaadással törődjön egy rongyos kis ölebecskéivel, ahogy ezt errefelé csinálják, az már több mint humánus, hatalmasabb az anyai szeretetnél.

Valahol e környéken lakik valaki, aki tekintettel az in-

tellektuális nyomorra, szintén az egykézők közé tartozik. Ez a súlyos társadalmi tünet csak az utóbbi években harapódzott el a környéken. A fentnevezett tehát és mások is, a változott viszonyok kényszere alatt csak egy kis kutyuskát engednek meg maguknak, ellentétben a könnyelmű bankigazgatókkal és más tisztviselőkkel, akik négy-öt kis kutyát is felnevelnek öreg napjaik örömeire. (Gyermeket persze néha egyet sem). Nos, egyízben az alábbi eset hőséne a kis egykéje megbetegedett és nem volt pénzük orvosra. Az egyetlen meg sorvasztotta a láz, a szájába dugott hőmérőt elharrapta kínjában, s lázmérő hiányában már a kór előrehaladását vagy visszafejlődését se kísérhették figyelemmel, mi több, nappalra egyedül kellett hagyniok a négy lábú beteget, miért is elsőízben sajnálni kezdték, hogy nincs bár legalább egy kislányuk, akit mellette hagyhatnának ápolónak. A jószívű ismerősök végül közadakozással segítettek előteremteni az orvosi költséget. De ugyanezek a közadakozó kutyamentők habozás nélkül rendőrrel fenyegetődzve kergetik el a koldus gyermekeket, ha bemerészelnek csöngetni villájukba. Ilyen esetek láttára a társadalomkutató joggal gondolhatja, ha Madách most írná meg az ember tragédiáját, bizonyára ezeknek a kis drótlábú kutyuskáknak is szentelne néhány szót amellet a nagy kutya mellett, amelyről azt mondja az egyik jelenetben, hogy a kutya sokszor volt barátja és életmentője az embernek. Az ölebre viszont azt mondhatná: ez a kis féreg pedig a halál kutyája volt. Mely aszonynak az ölebe szökött, ott többé nem fogant élet.

HALOTTAK KÜLVÁROSA

A tisztviselő-teleptől jobbra, a Tordai-úton túl, a Házsongárdban a halál is parcelláz, telkei alig két négyzetméternyi nagyok és mégis többen megtérnek rajta, mint a külvárosi

telkeken. Muszáj követni a külvárost erre a helyre is. A régi temető megtelt s vége annak a demokráciának, ami ebben a néma birodalomban honolt eddig. Most már a halottaknak is van külvárosa. Kívül kerültek a régi temető deszkakerítésén és a frissen hantolt földszintes sírhelyek szép szabályos sorokban menetelnek a Bükkerdő felé, amerre egyre több szántó-földet vet be a halál terméketlen csontokkal. Itt nem emelkednek tornyos kripták semerre. Ellenben a módosabb kegyeletű szívek inkább bombaálló betonpalotákat készíttetnek halottaik és a maguk számára — a föld alá. Betonlapjaik alig állnak ki valamivel a földszíne felett. Nem volna meglepetés, ha ezután gázmaszkokkal temetkeznénk. Miért ne, ha a rácsos kerítésekről itt se tudunk lemondani? Némelyik sírhely rácsos kapuján még lakat is lóg, mintha ez meggátolna valakit is abban, hogy az elmúlás szent magántulajdonának a területére lopózzék, hiszen elég, ha a tolvaj minden különösebb megerőltetés nélkül keresztüllépi a rácsot. Hisz legfeljebb az örök töprengő ha visszatörpan előtte és magábaszállva horgászt ja le a fejét — a lakat előtt. A nagyon rendes ember keresi a rácsra szerelt csengőgombot és a levelesládát s talán meg se lepődne, ha a rácsok közül csontváz-szobalány nyújtaná ki a karját, hogy kirázza a portörlőrongyot. Talán még azt is rendjénvalónak találná, ha valamelyik egyszerűbb sírkereszt lábához dühös házőrző kutyát látna láncolva.

De ha mindezek profán gondolatok is, igazolásukra a sírkövek és kereszték közt nyári időben itt-ott előtűnik egy fekete árny s azt hinnéd, valamelyik megboldogult lény bujt ki a hant alól szellőzni, pedig csak gyászruhás öreg néni-kék ráncos, fakó arcai sápadnak rád, amint felegyenesednek görnyedt helyzetükből s fonnyadt ujjaiak közt kigyomlált burjánt markolnak. Aprólékos műgonddal igazgatják, szépítik hantjaikat. Tollseprővel még a keresztéről is leseprik a port. Szájából meglocsolják a hervatag virággyökereket, mert itt az újtemetőben még alig csemetényik a szomorúfüzek s a boros-

tyánok. Sehol egy derekabb árnyékvető fa, mely óvna a gyöngye virágokat. A kegyetlen napfényben izzó márvány-sírkövek meg felfokozva sugározzák ki a perzselő hőséget a szomjas növényekre.

Egyízben akaratlanul is tanúja voltam egy sírjelenetnek. Két öreg néni éppen végzett a sírkörüli nagytakarítással és mindenik leült a maga sírhelye mellé beásott festett padra. Kis ideig bánatosan maguk elé merengtek, mikor aztán beszélgetni kezdtek, az idősebbik szava olyan halk, zengésnélküli volt, ami csak a fogatlanok tulajdonsága, arca átszellemlült, mintha valami üzenetet kapott volna elhunyt hitvesétől a virágok gyökerein keresztül és azt készülné elmondani. Pedig nagyon is emberi, nagyon is külvárosi gondokat közölt:

— Bizony, Szakácsné nagysád, nekem már senkim sincs ezen a világon — mondta sóhajtva. — Mikor esik az eső, vagy beáll a tél, olyan árva vagyok, ha nem jöhetek ki hozzájuk... Istenem, legalább kerülne elé a macskám... S az ezt követő hosszú szünetet szipogással töltötte. Megkésett visszhangként felelt a másik:

— Pont így vagyok én is — sóhajtott nagykésőre. — Az ember jó, ha előre hozzászokik ehhez a helyhez... Tudja szíven, én olyan voltam már az uram életében is, addig sohasem tudtam beköltözni az új lakásba, mielőtt meg nem szoktam az uccát és ki nem festettük a szobákat. Most se szeretnék addig meghalni, amíg nem vagyok biztos abban, hogy ez a borostyánhajtás meg nem fogan.

Észrevétlenül távoztam közelükből, hadd lessék zavartalanul a borostyán foganását, hadd rendezkedjenek be kényelmesen a túlvilágra, ha már erre a világra olyan készületlenül jöttek. Tőlük távolodva, nem hagy nyugtot ez a sok sírkő, fakereszt és rács. Hát még a beton-sírkamrák! A régi temető címeres, tornyos kriptái és ez a hatalmas terület még inkább az életre irányítják a figyelmet. Ehhez a temető-városhoz már jó néhány ezer tagot számláló temetkezési egyesület tartozik.

A kolozsvári csizmadiák temetkezési társulata például azt a célt szolgálja, hogy az elhalálozó tagoknak rezesbandával, töméntelen sok koszorúval, márványfejfákkal ellátott temetéseket biztosítson. Városunk legnagyobb társadalmi tömörülése az övék a halál szolgálatában, csak azért, hogy minél emlékezetesebb, minél egyénibb temetésük és sírhelyük legyen.

Távol áll tőlem a kegyeletsértés szándéka, de el kell mondanom, hogy bizonyos külvárosi személyek arra gondolnak, vajjon nem volna-e sokkal maradandóbb és kegyeletesebb megemlékezés halottainkról az, ha temetkezési egyesületeink olyan temetkezési szokásokat vezetnének be, mint például Amerikában? Vagyis, nem volna emberségesebb, ha halottaitkat ezután egyszerűen elhamvasztanák s a temetkezési költségeket népjóléti célokra fordítanák? Például a temetkezési egyesületek pénztáralapjaiból vásárolni lehetne vagy tízholdnyi telket és a sírkövek, kereszték, betongödrök helyett felépítenének raja néhány hatalmas és egészséges bérházat szobakonyhás lakásokkal, olyan minimális lakbérékkel, amelyek éppen hogy csak a ház karbantartását fedezték. Minden ilyen bérházban lehetne terveztetni egy pompás előcsarnokot, ahol elhelyezhető volna a halottak hamvedre, vagy a márványfalakba vésetnék az elhunyt egyesületi tagok neveit és a kifüggesztettek arcképei örök hálára készítenék az ittlakókat. Úgyszólván örökéletet lehetne így biztosítani az elhunytaknak. Halálunk értelmet nyerne és sokak számára kevésbé volna olyan félelmetes, mivel valami maradandót is hagy maga után. Hiszen százévi ilyen temetkezési szokással olyan temetővárosokat lehetne építeni, amelyekbe csak a lakásnyomort temetnénk el. Az élő hajléktalanok örömvárosai keletkeznének a holtak nyomán. S mindezekon kívül micsoda jó ajánlólevél volna az ilyen jóttevő temetkezés a mennyország kapujában?! Gondolkozni kellene ezen a külvárosi ötleten. Utóvégre ha még nem tudunk az emberiség javára célszerűen élni, legalább halálunkban lehetnénk praktikusak...

BETEGEK KÜLVÁROSA

Házsongárdban nemcsak szomorúfűz és fejfa terem. Zamatos gyümölcsöt feshő lombok közt és zöld réteken át visz az út a napfényben ragyogó Holdvilág-ucca tetejére. Öreg ucca és mégis úgy iramodik lefelé a bolondokháza és a Pasteur-intézet tövébe, hogy rendbe legyen annak a sofőrnek a fékje, aki versenyre kell vele. Holdvilágos esténként az aljból feltekintve, a holdba látszik érni s lehet, azért is nevezték e róla a régiek. A nagy kapaszkodó még a gyengébb turistáknak is derék munkát ad, nemhogy a lomha kispolgári házaknak. Nem is bírják szusszal és ezért ez a környék talán az egyetlen külvárosi rész városunkban, amely évtizedek óta — mondhatni — semmit sem terjeszkedett. Az utóbbi években mindössze egy állami román iskolát építettek a tetőn. Békében kisiparosok és a verthajú fehérkenyererek, meg a szőke kenyeres asszonyok fertálya volt ez a meredek külváros. Hírük azonban eltörpült a Pasteur-intézet felépülése óta. A híres francia tudós egészen szokatlan népszerűségnek örvend ezen a tájon. Ugyanis a nap bármely órájában is haladjon el az errejáró, a kapuk előtt mindig emberek lézengenék, de még milyen emberek! Itt harisnyás és réklis székely család ácsorog asszonyostól, gyerekestől. Máshol zsugori képű bánáti svábok tétlenkednek. Amott pedig a kerítés tövében, a gránitkockás járdára kuporodva, tüszős máramarosi románok szortyogtatják vékonyszárú pipájukat. Erdély mindenféle fajta népviselete és tájszólása ad itt találkozót egymásnak. Ismerkednek, keverednek és barátkoznak. Amit eddig el nem ért a felvilágosítás, a kultúra, a hitszónoklat, vagy amit szétbomlasztott és elválasztott a faji uszítás, azt itt összeforrasztja egyetlen veszettkutya harapás. Naponként újabb áldozatok lepik el a Pasteur-kórházat és a környékbeli lakóházakat, gyógyulást és szállást keresve. Alig van ház a közeli uccákban, ahol ne volna egy-két beteg megszállva, tíz, tizenöt és

hús lejeket fizetve egy éjjeli alvásra. A szegényebb munkáscsaládok számára valóságos kenyérkereseti forrás lett a veszett-kutya marás.

Az egy szobát bérlő háziak a padon vagy a fűskamarákban alszanak, hogy az ágyat bérbeadhassák. Télidőben ily módon nyolcan is összezsúfolódnak egy szűk, egészségtelen odúban, kitéve magukat annak a veszélynek, hogy a betegen esetleg kitör a veszettség s valamennyiüket összemarja. Az ember a sok beoltásra jelentkező beteget látva azon tűnődik, vajjon nem volna célszerűbb agyonlőni minden kutyát. De egy itt lakó nyomban figyelmeztet, hogy a veszettkutyáknak szánt golyó tulajdonképpen a környékbeli szegény ágytulajdonosok ételes fazekát lyukasztaná ki. Földönfutóvá tenné a veszettségre épült orvosi egyszisztenciákat és a szérumkészítő gyárat, kenyértelessé tenné néhány tucat Pasteur-intézeti alkalmazottat. Bukásba sodorná a sarki vendéglőst, elszaporodnának a külvárosi házakba besurranó tolvajok. Egyszóval kisülne, hogy az emberiség nem tud élni egy kis veszettség nélkül. Talán ezért nem gondol senki komolyan erre a megoldásra. A Pasteurban rendületlenül oltanak, a veszettkutyák pedig harapnak...

Nem kevésbé fura ötletek szülője az átellenben épült bolondokháza. A fekete rácsokon belül szótlanul sétálnak a csendes örültek és az idegbajosok. Ebédidőben az ápolók nagy fatálcákon hordják szét az ebédet a közös nagykonyháról asszonyoknak, férfinek és gyermeknek egyaránt, persze első-, másod- és harmadosztályú ebédeket. De ha lelkiismeretes a kórházvezetés, a nagy központi konyhákön tíz személy egyszerre százaknak főz ízes és kalóriadús étkeket... Míg a rácsokon kívüli ebédhez készülő épeszű külváros egyetlen uccájában annyi kicsi fazék, nagy fazék, lábos és bögre van egy családnál, hogy ha valamennyit egycsomóba olvasztanak és kazánokká alakítanak, bizonyára főzni lehetne bennük legálább hús ucca népének. Szabaddá válna a munka után

agyonhajsoltan főzni álló asszonyok ideje s amellet olcsóbban jönnének ki. És mégis a környéken csak a vendéglősök merik utánozni a bolondok háztartását.

Igaz is, a bolondok után nem mehet minden ember. Ellenben sokkal inkább követendő lehetne az épeszű betegek kórházi élete. A klinikák gyárszerű konyháin harmadosztályú betegek, tehát külvárosiak százainak főznek és mosnak egyszerűre. Hogy aztán a betegek gyógyultan hazakerülve megint betegre dolgozzák magukat a külön főzésért, mosásért s a külön kemencéért. Pedig nem kellene egyebet tenniök, mint egy kissé szervezkedni. Háztartási szövetkezetekbe tömörülhetnének. Minden népesebb uccában közös mosodákat, kifőzéseket szervezhetnének. Csak néhány nagyobb helyiség, pár kazán, néhány nagyobb teknő volna ehhez szükséges a sok mindenféle apró házi edény helyett. Egy kis egyetértés segítségével, az uccában lakó asszonyok naposrendszerbe osztásával havonként ha egyszer sor kerülne egy-egy asszonyra a mosásnál és így rengeteg költséget és fáradtságot takarítának meg. A mostani viszonyok közt a Holdvilág-uccaiak nehéz vedrekkal hordják a vizet a meredek úton a távoli vízvezetékéről. Egyszobás lakásuk pedig hetenként egyszer mosókonyhává alakul át. És a legtöbb külvárosi családnál a napali üzemi munka után éjszaka mosnak, főznek. Télen a gőz lecsapódik a hideg falakra, a bútorokra és csurog a víz mindenről. Lúggőzben alszanak a gyermekek.

Vagy vegyünk egy más fonák helyzetet figyelembe. Innen, a Holdvilág-ucca tetejéről nézve, az alant fekvő házrengetegek fölött sűrű pókhálóként feszülnek a rádióantennák. Ez a látvány egy idegen előtt azt a benyomást keltheti, mintha városunkban mindenki rádiózna. Pedig az igazság az, hogy az adást legfeljebb csak a házigazda élvezi. De sok esetben talán hetekig feléje sem néz, míg a lakók ugyanakkor derültenül, a világ kultúreseményeiben tájékozatlanul gubbasztanak szűk lyukaikban. De előfordul az is, hogy egyetlen külvárosi

udvarban, nem is említve a nagy bérházakat, minden lakó külön rádióra koplal vagy koplalt össze, a részletfizetéssel keserítve meg maguknak a rádió nyújtotta élvezetet. Nem látszik-e sokkal észszerűbbnek, gazdaságosabbnak az a mód, ahogyan egy külvárosi udvarban egyetlen aparátussal elégíti ki három család rádió-igényeit? Anélkül azonban, hogy összeesődülne az aparátussal bíró lakótárs szobájában. Ehelyett megfúrták a szobák falait és drótokon vezették el egymáshoz a leadást. Igaz, egyelőre csak fülhallgatóval oldották meg a kérdést. A kiadásokat közösen fizetik. Ezt a közös rádiózási lehetőséget az egyik lakó valamelyik kórházban leste el. Miért volna az lehetetlen, hogy az új házak építésénél a víz és villany mellett bevezessék minden lakásba a rádióvezetéket is? A lakó így csak a hangszórót kellene magával hozza és valamivel több labért fizetne. Az adást meg egyetlen központból a házigazda vagy a házmester intézné, mint a központi fűtést. A lakó egyetlen kattintással hallgatná a műsort s ha történetesen nem volna szájaíze szerint való, akkor várna, amíg más műsort közvetítenek. Bár nem hiszem, hogy ilyen sérelmek gyakran előfordulnának. Tanúja voltam nem is egyszer, hogy egy egész negyedben bizonyos esetekben mindenki ugyanazt a műsort hallgatta. E merésznek látszó tervezetések egyáltalán nem idegenek a külvárosban. Kezdenek rájönni már arra, hogy a szegény embernek nem muszáj mindig csak akkor jutni a jóhoz és az észszerűhöz, amikor betegen fekszik a kórházban, vagy amikor a bolondokházába kerül.

ROMÁN KÜLVÁROS

Tavaly, román húsvét éjszakáján, Monostor környékén kóboroltam. Éjfélkor dörögni kezdtek az ágyúk. A fellegvári hegyek fölött világító rakéták hasítottak mély sebet az égboltozaton. Harangzúgás hirdette: Krisztus feltámadott! Rövid

egy hét alatt most másodszor. Elsőízben a római katolikus, most az ortodox naptár szerint.

A belvárosi hatalmas katedrális előtt nagy tömeg követte az égőgyertyás körmenetet, élén az aranysújtásos papikkal. A bezárt templomajtó előtt az egyik főpap erős, messzehangzó hangon kérte:

— „Deschideiportile voi boierilor. Christos a inviat.” (Nyissátok meg a kapukat, hatalmasok. Krisztus feltámadott.) Válaszként dörögtek az ágyúk és zúgtak a harangok. Erre a felszólítás még kétszer egymásután ismétlődött:

— „Deschidetiportile voi boierilor. Christos a inviat.” És a templomajtók feltárultak. A gyertyák lángjai meglibbentek, mintha a menekülő rossz szellemek sóhajtása suhogna felettük. A fénylősüvegű pópák eltűntek a tömjénfüstben a templomajtókon belül. A kórus diadalmasan hirdette: Krisztus feltámadott. A kívülmáradt nép visszhangként utánuk mondta. Aztán égő gyertyáik lángját a légvonattól tenyerükkel védve szétszéledtek a villanyfényben ragyogó belvárosban, mintha keresnének valamit, ami sem a feltárt templomajtók mögött, sem a szemkápráztató villanyfényben nem található meg a feltámadás éjjelén sem.

Ezer és ezer gyertyaláng kóborolt szét a városban. Útiránya valamennyinek a külvárosok felé vitt. A kis kapukban egyenként kihunytak. De a legtöbb láng mégis a Monostor-út végén lobbant utolsót, rikító kékefestett parasztházak előtt. A parasztházak csüreiben szárnycsattogás és kakaskukoréklás fogadta a hazatérőket:

— Krisztus feltámadt...

A gyertyák utolsót pislantva a pajtákban kérődző baromok közé világítottak be. Egyik-másik téhen felbőgött.

— Krisztus feltámadt...

Öreg, remegő lábú román nagyapók a ház ajtajában pálinkásüvegekkel várták a hírhozókat és ők is azt kérdezték: Krisztus feltámadt?

— Bizony feltámadt — felelték a fiatalok és sorra ittak az üvegből.

Ez Monostor. A Gyalu felé vivő országút kétfelé szeli s jobbra-balra kis uccák nyílnak. Majdnem minden ház előtt fapadok kínálóznak. Távolabb a szántóföldekbe vesző dülő-utakon jobbágyarcú fészületek tárják szenvedésüket az ég felé. Monostor bár régen elveszítette önálló község jellegét, szellemében mégis falu maradt. Román falu Kolozsváron belül. Mellékuccái sárosak és ezért a csizmaviselés semmit sem veszített értelméből. Az idősebb nemzedék öltözéke a hóstátiak hajdúviseletéhez hasonló kék, testhezálló posztógúnya.

A monostori udvarok népét jórészt ma is a pátriárkális család adja. Az első házban laknak a fiatal házások, a közbülsőt a fiatalok szülei, a hátulsót a nagyapák és nagyanyák lakják.

A főhatalomváltás előtt a monostoriakból kerültek ki a város kitűnő útkövezői és aszfaltozói. Asszonyaik a dohánygyári, gyufagyári és a szappangyári munkásság meglehetősen nagy százalékát tették. Ámde főfoglalkozásuk mégis a földművelés maradt. Illetve a hármat együtt üzték. Ma már viszont ők jelentik a város benszülött elit-románságát. A nemzeti felszabadulás egyszerre megnyitotta előttük a közhivatalok és az értelmiségi pályák ajtóit. A fiatalok élnek is az alkalommal és csak igen ritka esetben választanak ipari pályát maguknak. Szüleik pedig lassan kivénülnek már a dohánygyárból. A gyufagyár viszont évek óta leállt. Csak a kéménye mered az égre hidegen és fenyegetően. Sok monostori nő fogorát és egészségét füstölte el a tűzrevetett kénes hulladékkal együtt. Az elcsigázott laposmellűség meg is látszik az egykori gyufagyáros öregek elurasodó utódain. Számukra az osztrák-magyar monarchia összeomlása az elproletarizálódás közvetlen veszélyét temette el. A világháború előtt soraikból kikerült már néhány szocialista munkás is, de azóta teljesen nemzeti irányba fordult politikai igazodásuk. Amíg be nem

tiltották, a „Patria” volt a kedvenc újságjuk. Kitartottak mellette még a fiatalok is. Nem talált náluk komolyabb visszhangra a „Porunca Vremii”. Nem tudott újat mondani nekik a „Buna Vestire” sem. Öreg, szüette keresztjeik mellett nem igen talált magának helyet a horogkereszt. Mert ezek a népek maradiak, de maradiságuk egyenlő a szabadsághoz való ragaszkodással.

A monostori háztulajdonosoknál lakbérben lakó, egyébként kevés számú kisebbségiek helyzete semmivel sem rosszabb, mint amilyen általában lenni szokott a lakók és a házigazdák között. A monostoriak többségi magatartása a kisebbségekkel szemben alig hasonlítható össze az utóbbi években városba özönlött románságéval. Ezekben friss falusi voltuknál fogva is több az elzárkózásra való hajlam és a sovíniszta gőg. Állami és más közhivatali alkalmaztatásukkal járó fölény még inkább alkalmassá teszi őket erre. Azonban amilyen mértékben tért hódítanak a gyári és a kisipari munkaterületen, az ott talált kisebbségiek révén olyan hamar meg is barátkoznak. A külvárosi kisebbségi lakossággal szüntelen keveredve, egyáltalán nem látszik valószínűnek a köztük lévő nemzetiségi ellentét kiéleződése. Ha csak idegen uszítók fel nem bolygatják ezt az összebékélési folyamatot,

A jövőt fürkészve viszont megállapítható, hogy a nemzetiségi elkülönülés tünetei, külvárosi lakhelyválasztás szerint, igen erőteljes. Elsőnek minden bizonnyal Monostor és környéke alakul át színromán külvárossá. Már csak azért is, mivel a magyarság elhelyezkedése inkább a gyárak és környéke felé irányul. A második román külváros a vasúti műhelyek és a kaszárnyák környékén látszik kialakulni. Egészen természetes folyamat ez. A városba költöző románság házvételeinél vagy lakásbéreléseinél nagy szerepe van a baráti, rokoni tanácsoknak. Főként pedig a közös anyanyelv és a foglalkozási helyhez közeleső városnegyed az irányadó.

E körülmények által a kisebbségi lakossággal való jó

szomszédi viszony hovatovább csak a gyárok, üzemek és a közhivatalok területére összpontosul. A közhivatalokban való érintkezés viszont a nyelvikülönbség és a hivatalok szigorú természete miatt a barátság fejlesztése szempontjából nagyon korlátozott. A közvetlen megismerésre és barátkozásra tehát csak a kisebbségekkel közös munkaterületek maradnak. Igaz, hogy az újabb gyári munkarendek hovatovább kevesebb alkalmat adnak erre, hiszen egyik-másik üzemben már nem tartanak ebédidőt és a munkaidő sem kezdődik mindenhol egy időben... így az egyedüli és zavartalan társadalmi érintkezés csak a közös szakmai szervezetekben, céhekben adódik. De kérdés, van-e ilyen közös szakmai szervezet külvárosainkban s ha igen, akkor hivatásának megfelel-e? Nézzünk szét a monostori negyedben, hátha megismerkedhetünk egy ilyen nagyfontosságú szervezettel.

A Monostori-út egyik végén a szántóföldekbe süppedő külmonostori kalányos-cigányok kunyhói gubbasztanak, a másik végén, messze bent a belvárosban a büszketornyú vármegyeháza örökdik. Innen jobbra egy kis ucca surran át a Banca Na[^]ionala oldala mellett a sétatér felé. Meszeskezü fenesi kőművesek bicikliznek be az uccába. Gyalogos ácsok, nagyhangú szobafestőlegények tartanak arra és nyeli őket egy állandóan nyitvaálló kapu. Fölötte egy transparens szinte a nyakába ugrik az érkezőknek, amint hirdeti: „Cinema Muncitorilor”, vagyis „Munkás Mozi”. Azt lehetne hinni, hogy a kőművesek saját mozijukba mennek, de ekkor különös dolog történik. A Munkás Mozi kapuján elegáns polgárférfiak és még elegánsabb polgárművek lépnek be. Kissé kényelmetlenül néznek szét az udvaron, aztán jegyet váltanak és bemennek a moziba.

Az ácsok, kőművesek kinnmaradnak és körbeülik a kerítések mentén elhelyezett fapadokat, mások felmennek az emeletre és tagdíjat fizetnek. Ez a mozis nagy ház az Építőmunkások Otthona a Strada Vau 7. alatt. A radikális bal-

oldali munkásság viszont az ucca román nevét célzatos rossz fordítással Jajj-uccának mondja, utalva ezzel a feloszlatás előtt szintén itt székelő szociáldemokrata párt memorandumos panaszkodó politikájára... Az udvaron vitatkozó csoportok dugják össze a fejüket. A külváros közéletét látod itt alakulni. Karok lendülnek, öklök csattannak az asztalra, mintha a hevesebb szavakat lapítanák szét. Egy munkás éppen azt magyarázza, hogy képtelen feljárni ide a „világvégéről” a kulturelóadásokra és a szervezeti gyűlésekre.

A világvége ez esetben az úgynevezett Bulgária-városrészben van. Tehát mintegy jó háromkilométerre innen. A vitázókkal való beszélgetés során kiderül az is, hogy a szakszervezetek szinte kivétel nélkül mind a belvárosban székelnek. Egy idősebb festőmunkás hallva ezeket a kifogásokat, előveszi terpentinszagú zsebkendőjét s miközben kirázza, nyersen odaszól a kritizálóknak: „Egy öntudatos munkásnak semmi sincs messzi”. Szavaival mintha borsot hintett volna a fiatalabbak közé, egyszerre több oldalról támadnak neki: „Senkisem búvik a világra öntudatosan” — válik ki egy hevesebb hang a többi közül s gyorsan kifejti, hogy éppen az Építőmunkások Otthona, amelynek legnagyobb a befogadóképessége (6-7 száz személy), esik a legmesszebbre a tipikusan új munkás külvárosoktól. De ez még nem volna nagy baj, ha a szakszervezeti vezetés felismerné végre ezeket az új külvárosi viszonyokat és tekintetbe venné az ehhez mért új szervezeti taktika szükségességét. A titkári íróasztalok mellől, úgy mond, csupán szónoklatokkal nem lehet sem gazdaságilag, sem kulturálisan beszervezni a friss, félfalusi bér munkás tömegeket, melyek az utóbbi évtizedben kerültek a városba. Különösen nem lehet a román munkásságot. Együgyűséggel mondja határosnak, hogy a szép nagy dísztermüket évtizedekre bérbeadták mozinak s emiatt nem lehet sohasem rendszeres kulturmunkát kezdeni, mert sohasincs terem. Butaság volt azt hinni, hogy amiért a mozit elnevezték

Munkás Mozinak, hát a munkásság meghatódva özönlik majd ide a puszta név hallatára. Még az olcsó helyárák sem tudják feledtetni velük azt a roppant távolságot, ami köztük és Munkás Mozi közt fekszik. Ellenben a belvárosi polgárság az olcsó helyárák kedvéért feledni tudja a Munkás Moziban, hogy ezt az olcsóságot a lenézett és mindig „jogtalanul követelődő” munkásság jóvoltából élvezi. Igaz, hogy már felmerült az óhaj részükről, hogy meg kellene változtatni a mozi nevét. (Ez azóta meg is történt.) Időközben a heves temperamentumú vitázó minden arcizmával, kezével-lábával érveket halmoz és azt állítja, hogy a friss román munkásságot még az sem csábítja a munkásszervezetekbe, ha minden népgyűlést és kulturelőadást többségi nyelven is ismertetnek. Hiszen a hallgatóság soraiban olykor alig lézeng húsz-harminc román munkás. Még a tiszta román előadásokat is jórészt csak a belvárosi, románul is tudó kisebbségi kereskedelmi alkalmazottak látogatják. Végkövetkeztetésében megállapítja, hogy azért konganak üresen a Munkásotthon falai, mert az előadásokat csak a helyi lapocskák eldugott hírrovatában hirdetik, ahelyett, hogy kimennének ezekkel az előadásokkal a külvárosokba. Ezzel aztán a vitatkozó társaság szétszéled. S aki fáradtságot vesz magának, az meggyőződhetik, bizony kevesen zaklatják a szervezeti irodák helyiségeit. Csupán a billiárdteremben van élénkség. A „ziccerek” és „falcsok” fanatikusai még a „világvégéről” is bejárnak ide minden este. A távozó ácsok és festők helyén a fapadokon már a munkába készülő álmos, viaszszínű pékek ülnek és a kopottruhájú, lúdtalpú pincérekkel sakkoznak... Halántékukon lüktet a mérkőzés izgalma. Az egyik pincér fiatal kőműveslegénnyel méri össze képességeit, aki minden újabb hadmozdulatát zajos megjegyzésekkel kíséri. Mikor felemeli a lovat és sekket ad a fehér királynőnek, a támadást így jelenti be: „Ezt a bulándrát slafragon rúgjuk, az anyja sóját”. Ezalatt a moziban végetér az előadás, az udvar pár percre megtelik a kiözönlő úrinép-

pel. A kőműves mattot ad a pincérnek, aki egyre csak azt hajtogatja: „Cak ne sajnáltam volna azt a futárt”. És chaplini járással elindul leváltani nappali kollégáját valamelyik kávéházban. A kőműveslegény is hazamegy a Sétatér végén rongyoskodó Kétvízközé. Büszke a mattra s bizonyára kevélyen tér nyugvóra, hiszen Munkásotthon tulajdonos — távol a belvárosban.

MÁJRÁGÓ FERTÁLY

Azért nem éppen véletlenül telepedett le az Építőmunkásotthon a Nemzeti Bank szomszédságába. Persze, korántsem azért, mintha közelségével bőszíteni akarná a hatalmas tőkét, hanem mert a Kétvízközben lakó építőmunkások zöme elég közelinek találta a „Jajj-uccát” saját fertályához. De útjába esett az a Fenes falváról bejáró szaktársaiknak is. Ezenfelül abban reménykedtek, majd csak jobbrafordul a világ sora és akkor bennebb költözhetnek ők is. Egyszóval, hittek a jövőben, de ez a jelenné öregedett jövő bekerítette őket. Útjukba építette a strandot, a villanytelepet és ők kintrekedtek a Kétvízközben. Téliidőben májrágással élnek. Még a háborúelőtti munkáshumor nevezte el őket májrágóknak. Olykor „csízesek”-nek is gúnyolták őket. Az előkelőbb szakmák a „fecske” elnevezéssel is bosszantják e szezonmunkásokat, amiért a fecskékkel egyszerre másznak az ereszek alá vakolókanállal és naphosszat dalolva dolgoznak. Ennek az epés humornak a háttérében komoly gazdasági hátrányok rejtőznek. Az építőszakmával járó téli munkásnyomor.

Ha a tücskök nyári muzsikálás közben házépítéssel is foglalkoznának, akkor hozzájuk lehetne hasonlítani a kétvízközi építőket. A nyári szezon alatt verthajú fehér kenyérnél és a kolozsvári származású tordai pecsenyénél alább nem adják a hétköznapi ebédet. A háború előtt meg amolyan

elővacsorának tormás virsli és Czell-sör járta náluk. Azt meg magam is láttam nem egyszer, hogy vasárnaponként a libapecsenyés ebédekhez hordóban gurítottak haza a sört. Így mire elmentek a fecskék és beállt az első fagy, elittak és felfaltak mindent, amit nyáron kerestek. Azonban ezt legfeljebb csak egyesek tették meg, de a munkaadói túlzás, mely szereti a munkásnyomor okait a munkásra háritani, általánosította ezt a pazarlást valamennyi építőmunkásra. Gondosan elhallgatva azt a körülményt, hogy az építész urak sem sajnálják maguktól a sört és a libapecsenyét, de azért télen sem éheznek. Ellenben bizony az építőmunkások józanabbja is felkerekedik már úgy karácsony felé és a zúzmarás számarkórékkal tűzdelt szemétdombokon elhelyezi a ragadós mézeslépet az ártatlan csízek és sármánykák veszedelmére. Az ószeren eladott sármánykák vagy csízek árából aztán kikerül a „májra való.” Külvárosi krónika szerint ilyen alkalommal küldte be kicsi fiát a kőműves a mészároshoz, hogy vegyen kétkrajcárra májat a macskának, de igen erősen a lelkére kötötte, hogy jó nagyot kérjen. A gyermek csodálkozott a dolgon, mert soha sem is volt nekik macskájuk, ellenben a májat mindig ők ették meg. A mészáros odavetett neki kétkrajcárra májat a macskának, persze ehhez mérten lehetett vagy kéthetes. De az apa visszakergette a fiút, hozzon frisset.

— Nem mindegy az a ti macskátoknak? — kérdezte a mészáros.

— Nem bizony — találta fel magát hirtelen a gyermek —, mert kérem a mi macskánk olyan nagyon kényes, hogy addig semmiből se eszik, amíg nem látja, hogy édes apám jól nem lakik belőle...

Ez az anekdota egyidős lehet az építőszakmával, de ma sem veszített semmit se érvényéből. Ez meg is látszik a kétvízközi fertályon. Ősidőktől fogva ugyanazok a rogygyant viskók szülik a kőműves és szobafestő, meg a mészkaravó-

generációk végeláthatatlan sorát, amelyeket talán már az özönvíz előtt Ádámék építettek. Szinte a csodával határos, hogy milyen szívósan tartják magukat ezek az alacsony, összevissza tatarozott gerendás házak.

Sikátorszerű uccáik is híven őrzik ősi nevüket. Legfeljebb elrománosodtak egy kissé, de azért száz esztendő múlva is tudni fogja mindenki, hogy ez itt Kis-, Nagygereblye-ucca, amaz meg Ásó és Kapa. És így tovább Fűzfa-ucca, Sütő-ucca.

De a közeli szemétdombok beépülésével és az állatvédelem megszigorításával a kétvízközi építők lassan-lassan áttértek a madarászásról a disznóölésre. Persze csak a más disznóit ölik, csak úgy kontármódra, de mesterszúrásokkal. A szükség rávezette őket, hogy a szamosparti perzseléseknél ellessék a hívatásos disznóölőktől a perzselés meg a bonctani szabályok titkait, így aztán saját készítésű és munkabér fejében kapott májshurkát esznek a házilag vágott disznók jóvoltából. Karácsony és újév táján egészen rendesen megkeresik így a mindennapit, csak a kevésbé élelmesek követik nagyapáik nyomdokait, a sétatéri jégpályán hótakarítással keresve téli kenyerüket. A jégpálya karbantartásáért ugyan gyenge napszámot fizettek, de kárpótlásul mind megtanultak korcsolyázni... Mindezeket persze már nagyon is múlt időben kellene említeni, mert egyelőre minden múlik a kétvízköziek körül. Ilyen múló erények közé tartozik a futball körül szerzett érdemük is. Erről már-már csak úgy lehet beszélni, ha behunyjuk a szemünket és magunk elé idézzük a háború után néhány évig beépítetlenül álló közeli területeket, a sporttelep helyén elterülő réteket, ahol mezítlábas, feltürt gatyászárral rugdosódó kétvízközi ifjúságot látunk futballozni. Látjuk őket ezelőtt 15 évvel, amint minden tréner nélkül, mezítláb úgy bedugózzák a tréningező profikat a halomra rakott nadrágokból alkotott kapúfélfák között, hogy majdnem országos röhej lesz belőle. Többé nem is álltak ki

a hencegő hivatásosok a kétvízközi kocafotballistákkal tréningmeccset játszani. A kétvízközieknek azonban megnőtt a tekintélyük a másfertálybeli munkásifjúság előtt. Bicskápárbajok helyett futballmérkőzésekre voltak hivatalosak a Patába és a Lupsára. Volt is négy vagy öt csapata a Kétvízköznek. A többi külvárosok fertályvirtusa, a kétvízköziek nyomdokán haladva, szintén futballcsapatokat toborzott. Ilyen módon a különböző külvárosokban legalább húsz-harminc csapat keletkezett és saját költségükön szerelték fel magukat. Amolyan laza szövetségi viszony alakult ki közöttük. A verekedések élén bicskázó „bandavezéreket” átreformálták csapatkapitányoknak, akik egyszerű lisztes-zacskókra írt meghívókkal meccsre hívták ki egymást. A cikkfogók ide-oda futkostak a külvárosok közt az üzenetekkel, míg végre a meccset lekötötték. A meccs-díj többnyire 25 liter sör volt, hogy a foltosfenekű tacsbíróknak is jusson. A sört mindig a vesztes csapat fizette, de azért közösen fogyasztották el. Poharazás közben néha megóvatoltak egy-egy kétes győzelmet.

A kétvízközieket szinte a verhetetlenség nimbusza vette körül. Igaz, megesett többször is, hogy a vesztes csapat jóvoltából betört fejvel mentek haza. Közöttük kapitányzsenik tűntek fel és hanyatlottak vissza. Külvárosi gólkirályok buktak és emelkedtek. A csapatok hol felbomlottak, hol újraszerveződtek s mindezekről a hivatalos sportvilág semmit se tudott, senkise bánta, mi megy végbe és mi mehetne végbe a külvárosok ifjúsága között, ha támogatásukra sietnek. Még csak a KMSC munkás-sportegyesület se figyelt fel az uccai csapatok jelentőségére, holott mindig gyengélábon álltak jó játékosok dolgában. Ma ezeket számláló sportszövetségük lehetne, míg így a labdázásra alkalmas területek beépülésével fokozatosan tönkrement a külvárosi spontán sportmozgalom. Még a kétvízköziek is elfeledték hőskorukat. Ma bekeríti őket a sok tenniszpálya, a kiépített sporttelep s a nemrégén

épült Carol-park, ahova bejutni csak belépődíj ellenében lehet. Beépültek a „rúgásra” alkalmas rétek a Szamos túlsó partján. Ma általában az erdőszéleken és mindenhol „tilos a rugás.” Épülő sportpályák és hanyatló népi sportélet. Ez a jelmondat lebeghetne transparensokra írva a kétvízköze fölött. A profiszellemű és más hivatalos jellegű sportszervezetek a külvárosokból legfeljebb a primadonnahajlamú rugózseniket szipkázzák el.

A külvárosi ifjúság nagy zöme viszont egyre idege-
nebbül húzódik vissza a militáris szelleművé hanyatló sport-
kezdeményezésektől. S ha a kétvízközi korcsmáknak nem
megy sokkal jobban, mint tíz évvel ezelőtt, annak igazán
nem a kétvíz (Szamos és a Malomárok) bősége az oka,
hanem a leromlott gazdasági helyzet. Ma az itteni ifjúság
(általában is ez észlelhető) tér hiányában a zenére kap rá,
mintha panaszkodni akarna. Esténként a kerítésnek dőlve,
négyen-ötön fújják a szájmuzsikát. Egy-egy nyomorult kis
maroknyi hangszerből kicsalják az egész kerítések közé
rekesztett világ keservét. Mozgásba jön minden porcikájuk
s oly erővel dolgoznak a szájmuzsikán, mintha legalább is
orgonafújtatót taposnának. A belvárosi römihóbort télidőben
közéjük is betör, mert a turisztika különös követelményei
ruházkodás tekintetében képtelenné teszik őket arra, hogy a
városon kívüli sportnak áldozzanak. Csak nyáron, a forró
napokkal egyszerre kerekedik fel, kicsi és nagy, hogy való-
ságos népvándorlás induljon a városon kívüli Szamospartok
felé, vagy a közeli erdőbe. Valamilyen egészen különös
menekülésszerű háttérrel kap ez a tömeges szabadba vándor-
lás ; a friss levegő élvezése s a napfény mellékes örö-
mökké törpülnek amellet a tény mellett, hogy eltűnnek
körülk a kerítések, lakatok, a láncravert kutyák és a minden-
féle tilalmakkal megnehezített, falak közé zárt világ. A Szamos-
parton lehulló ruhákkal mintha a ráncok is lehullnának a
homlokokról, szinte kérkedni látszanak meztelenségükkel,

olyan fesztelenek. Egy-egy vasárnapra az Iris, a Pata és a Lupsa, Monostor és Kétvízköz egymásra talál. Ismerkednek, barátkoznak, csakhogy nem mondják: miért is nem élhetünk mindig így pucér testtel és pucér, kiszellőztetett lélekkel? De a tilalom polipkarja és az üzleti szellem már ide is kinyúl utánuk. Némely szamosparti rét- vagy kerttulajdonos, a pénzügyigazgatóságokat felülmúló számítással táblákat állít a fürdőzni jövők karavánjai elé és ravaszul csak ennyit mond:

— Itt tilos az átjárás. 2 lei büntetés.

De ez mégis enyhébb büntetés, mint a strandjegy ára. Persze mindenki bünbe esik és bünhődik a tábla tövében kuporgó furkosbotos csósznek. A két lei ellenében kap egy rózsaszínű üres papírost, az e célra kéznél lévő blokk-tömbből, amit visszafelé jövet le kell adni a csósznek, különben baj lesz. Pénzhiány esetén még a kabátot is „elfogadja” zálogba.

FELLEGVÁR

Nyári vasárnap este az ember hátába süt a naplemente, amint kiázva, leégett, repedező bőrrel elhagyja a szamosparti fűzfakabint. Bokáig érő porban bandukol a Donát-úti gesztenyefák tikkadozó lombjai alatt, vissza a kerítések mögé. Előtte és mögötte hátizsákokkal, hurkába csavart pokrócokkal és flekkensütő rostélyokkal immár megint zsémbes arcú külvárosiak menetelnek, az út most sokkal hosszabbnak tűnik nekik, mint idejövet. Némi fájdalmas irigységgel tekintenek a gyümölcsfák közé burkolódzott nyaralók nyitott terraszaira, ahol vacsorához ülve, belvárosiak fehér inge villan a sok zöld között. Valamerről a szobák hűvös mélyéről a rádió cigányzenét szór az estbe hanyatló alkonyba. Az irigységből vágy lesz és a kerti mulatók zenés álvígsága előtt cammogó külvárosi szívében a vágy nagyobb erőre

kap. Az aprópénzek foga megvacog a gyönyörtől, hogy a Törökvágáson túl már majdnem minden kerti mulató előtt megtorpanjon egy-egy csoport. Majdnem mindig a férfi szól. Majdnem mindig ugyanazt a szót mondja, a majdnem mindig ellenkező asszonynak:

— Menjünk be fiam, egy pohár sörre...

A „fiam” egy darabig ellenkezik, félmondatokkal félig kifizetett bolti adósságokra emlékeztet, vagy az esedékes cipőrészletre s a hétfői koránkelésre, amely rendszerint mindig nehezebb és zsémbesebb, mint a többi. A „fiam” emlékeztet és a szemével hunyorít, de csak azért, hogy majd a könnyelmű férfi szemére vethesse: Ugye, én megmondtam, hogy ne menjünk be, amiért itt is, ott is bemennek. Mert a zeneszó száll, száll a vasárnapesti homályban és láthatatlan hurokként a nyakuk köré tekeredik és behúzza őket a fehér abrosz mellé. Az ellenállóbbak pedig erőszakolt süketséggel fáradtabban vonszolják magukat és a hátukon csak most ég igazán a napfény, így érnek a Rákóczi-út elejére, amibe a Fellegvári-út zötyögős macskakövezete toroklik. Az állomásfelé igyekvők itt megtorpannak, különösen a nők, akik tanácstalanul néznek a sötét Fellegvári-út mélyére, ahol magányos vagy párosával sétáló nők szoknyája libben. Ezek a magányos nők az éjszaka szépségei s minél sötétebb az éj, annál szebbnek tűnnek. Kerülik is a villanylámpák fénykörét gondosan. Körülöttük zenefoszlányok szálldosnak. A sétatéri tó környékéről is idehallatszik a kioszki zene. Zeneszó száll a Sétatér elejéről is, a Fellegvár-tetői Erzsébet-mulatóból is, a nyitott ablakokból is. Valósággal bekerítik, útját állják a tisztességes prolicsaládoknak. Az asszony még inkább zavartabb, nem tudja, mit csináljon, merre menjenek, hogy az eddig fékentartott urából ki ne törjön a Szamos vízével locsolt vasárnapozó tűz... Végül akadozva mégis így szól és a Fellegvári-út irányában int:

— Ne menjünk erre, fiam...

Ezzel óvatosan megkerülik a bűnös fertályt. Csak a fiatalemberek vágnak neki elszántan s közben az orruk alá mosolyognak. Majd az ucca román neve szellemeskedésre ösztökéli őket és a fogaik közt ropogatják: Dragalina. Str. Dragalina. Aztán szótagolják s végül megmagyarosítják: Drága Lina és ezen szívből nevetnek valamennyien. A szembejövő és a járda közepén útjukat álló „kisasszonyokat” már drága Linámnak szólítják. Mindeniket, öreget, kevésbé öreget és kevésbé fiatal, mert egészen fiatal kisasszony, az nincs erre, vagy ha van, az akkor rútabb a legöregebbnél is. A szépek és fiatalok nem itt kezdik, de itt fejezik be. A felhajtott kő sorsa az övék. Repülnek fel-fel, a bárók, szállodák emeletes szobájáig s talán rnég feljebb, aztán hullnak, hullnak vissza valamelyik bakának, parasztlegénynek vagy vékonypénzű ipari munkásnak ölébe, ahol tisztán, fiatalon és egy életretartón kellett volna kezdeniök. Most már mindegy nekik a drága Lina. Igazi nevüket úgysem használják még ők sem, talán el is felejteneék, ha a rendőrségi nyilvántartás nem juttatná eszükbe havonként egyszer. Nem használják, mert az egyszerű leánynevek tisztességüket veszítve, laposan hatnak. A vendégek nem szeretik, mert a nő magánéletére emlékeztetnek, holott a legtöbbben bukott hercegnőket szeretnének maguk előtt látni, mert az iparral járó otromba lélektani fogás úgy kívánja, hogy ne csak a ruha és a száj rikitson, hanem a név is. Hangzásában izgatás csengjen és bujaság! De itt a Sánçalatt a bakáknak és hasonló külvárosi nőtleneknek megfelelő a „kisasszony” titulus is. A szerelem ószerére vetett „kisasszonyokat” éppen olyan izgalommal veszik birtokukba, mint az ócskapiacról szerzett úri rongyokat. S csak viselés közben veszik észre, hogy a nadrág ülepén kiadósán átdereng a külvilág... hogy a csók rothadást lehel, mint a viselt bakancs...

És mégis a Sánçalatt áll a vásár évről-évre, nemzedékek óta. Áll türelmesen, kitartóan, szilárdabban a fellegvári szik-

láknál. Itt legalább egyszer életében minden külvárosi férfinak el kell haladni és meg kell állni. A székely szolgalegény első útja nem a szembenálló kupolás magyar színházba visz, hanem ide. S ha meg odamegy, akkor a lenge operettröngyök alól kivillanó fehér lábszárak űzik ide, hogy ismeretséget kössön közéről is az elérhetetlen színpadi kiasszony másával... Mindenki idejön a külvárosi özvegyemberek közül is. Én sokszor láttam, mert itt születtem a Sánc alatt.

Most a kisasszonyok ablaka alatt elhaladva, óvakodom túlközel menni, nehogy berántsanak dühükben, amiért még csak nem is válaszolok hívó szavukra. Pedig válaszolni kellene nekik. Valami erőset, biztatót kellene mondani, hogy csukják be ezeket a kis, förtelmes ablakokat, zárják be az ajtókat és kövessenek a tetőre és hengeressünk sziklákat e nyomorult, bűzös házakra, hogy legyen egyszer már vége ennek a cudar kisasszonyvilág életnek. De ők nem ilyen szavakat várnak. Ők reggelig legalább ötször húsz leít akarnak becsábítani az ablakon, ha lehet, még többet. Lovagjaik arcában nem a férfiasság vonásait kémlelik, talán észre se veszik azt. Talán minden arc a húszlejes cikornyáit mutatja nekik s mohón lesik, mikor jön már egy részeg, százleies ezüstképző alak, aki mellett tétlenül átaludhatják ezt a zenével zsúfolt vasárnapi éjszakát.

Egyedül megyek hát fel a Fellegvár-tetőre. A sziklák fekete üregeiből denevérek repkednek szét. A burjánrengetegben eltévedt gyíkok zörögnek. Néhol a sötétben valami fel-fel foszforeszkál s a burjánok, mérges bogáncsok a nadrágszárba kapaszkodva, vissza akarnak rántani. A göröngyök pártjukra kelve megindulnak a cipőm alatt, mintha magukat feláldozva, vissza akarnának gurítani az aljba. Úgylátszik, már elfeledték, hogy én ismerem őket, hiszen együtt tanultunk meg lefelé hengerikázni. Hiába mesterkednek, a szülőföldemen én csak jobban tudom a járást, mint ők, hiába vadult el ennyire. Szegény fellegvári göröngynépségek, mindig csak lefelé tartanak s

nem értik, hogyan bírom felfelé a nehéz kapaszkodót. Egy betömött barlang fölött a kiugró csúcson szobrot állok s lenézek a városra. Semmiféle különösebb meghatódottságot sem érzek, pedig a lábom alatti barlangban születtem. Akkor persze még sok ilyen barlanglakó volt a sziklaoldalon. Talán a legsívárabb külváros volt ez a város szívében.

A főtéri Szent Mihály-templom tornya a város felett kékesen világló holdfényben olyan közelinek látszik, hogy szinte odanyúlok a mutatóujjammal a toronyóra másusaihoz, hogy öt perccel előbbre vigyem, mert késik. Mindig késik. A fellegváriak életéből biztosan lekésleltetett néhány évszázadot. Ki tudja, hány évtizedet kellene sietnie, hogy az itteni barlanglakók szétszóródott utódjai beérjék azt a néhány századot, ahol most a főtéri transzparensok felgyúlnak és kihunynak?

A hegy lábánál a Szamos fekete vize olyan mozdulatlan, mintha elszundított volna. Hát csoda, mikor olyan magas gátat emeltek eléje, amióta elsodorta a németek fedeles pallóját. Aztán a folyóvizek is pihenhetnek néha. A Szamosnak ma amúgy is sok dolga volt. Legalább tízezer kolozsvárit fürösztött meg teljesen díjtalanul. Sőt a hálátlan külvárosiak a végén beledobálták a zsíros papírba csomagolt retek héját és a zöldhagymaszárat. Ámde az öreg Szamos bosszúálló. A sok gonzságért cserében minden évben magába fojt egy-egy túl vakmerőt. Aztán nem is kell magát nagyon törnie. Évente akad önkéntes vízbefúló. A jövője biz' egy cseppet sem kilátástalan. Csak a kősziklák merednek reménytelenül a belváros felé, amely 1918 óta mozdulatlanságra kárhoztatta. Roggyant inaik alá cementtel kevert malterrel raktak támfalakat, nehogy megint lavinát zúdítsanak az alanti prostituáltak házaira. Legutolsó lerohanásuk helye ma is olyan kopáran áll, mintha valami óriási borbély egyszer végigtaszította volna valami üstök közepén a nyírógépet. Nyolc embert és egy tucát házat lapítottak egyenlővé a sárga, homokos talajjal. A városi

szépészet évekkal ezelőtt sétatakká akarta szelídíteni a burjános ösvényeket, de aztán a terv elsüllyedt sok más jószándékkal együtt. Ki tudja, hátha arra várnak, hogy az én szobrom ideállításával egyidőben csinálják meg a sétatukat is. Csak éppen szét ne porladjatok addig, sziklák. Most egyelőre a felhők árnyéka végigtörli őket s az ég egyre sötétebb. A külvárosok irányába futó villanylámpasorok elveszítik a támpontjaikat s ragyogó égőkkel csak függeni látszanak, mintha az égről ereszkedtek volna alá a csillagok. Nincs is az égen már egy sem. A város zakatái a csend vattáiba fúlnak, csak lent, mélyen az én ősi barlangváram alatt csörtet a burjánok közt egy szilárdabb árnyék. Hol lerogy, hol feláll és mormog hozzá dühösen.

Ej, csak nem az a vérmedve szabadult ki a titkos sziklabörtönök odvából, ahová még 1848-ban zárták, hogy felfalja rendre a titokban bebörtönzött szabadsághősöket. Legalábbis azt hallottam egyszer kölyökkoromban egy öregembertől, hogy éjjelenként hallani az ordításukat és ki kéne szabadítani őket. Szerinte a vérmedve éjjelenként kinyújtotta nagy mancsait egyik-másik sziklarésen s ha valaki arra ment, hát nyakoncsípte és megfojtotta. Bizony egy reggel a részeges Gigi bácsit szétzúzott fejjel találták meg az egyik szikla alatt. S lám, ez az alak egyre feljebb mászik, mégpedig négykézláb és akkorákat szusszant, ahogy csak az állatok fújnak dühükben. Tántorogva megáll az egyik befalazott üreg előtt s félkarral matat a köveken. Vajjon ragadozó körmei karmolnak úgy a kemény sziklán, vagy csak a hulló törmelékek okozzák e reszelős zajt? A sötétben még mindig nem lehet kivenni, ember-e, medve-e. Az ám, de most hirtelen lerántórodik a lábáról és gurul lefelé, alig bír megkapaszkodni a burjánokban. Egy darabig így fekszik mozdulatlanul s végül felül. Ezúttal hangosabban mordul, hirtelen láng csap ki belőle, amit a szél rögtön semmivé szaggat. Látom, hogy azon erőlködik, hogy végtagjaiból megint lángot csiholjon, de

a szél résen áll és az alak messzehajít magától valami könnyűt és részeg dadogással már kivehetően motyog:

— Eredj a francba, mamám... érted, a mélységes nagy francba...

A többi csuklásba fül, miközben kínnal-bajjal visszaverődik iménti helyére, a szikla tövébe, ott erőtlenül elterül és mozdulatlaná válva, nemsokára mélyen hörögve horkol...

Lekúszom hozzá s akkor veszem észre, hogy a befalazott üreg kövei meg vannak lazítva s belátni a fekete barlangszájba. Rongyok és újságpapírok fehérlenek benne. A lábamnál hortyogó valaki bejelentetlen lakása lesz ez. Az örökös lakásmizériában szenvedő cigányok nem egyszer próbáltak már itt tanyát ütni, de hamar kifüstölték őket. Ügylátszik, az én vérmedvém is idetörekedett, de közben kihullott fejéből az értelem kapukulcsa. Most itt fekszik s úgy büzlik, mint valami szeszbenmártott rongyhalom. A pálinkaszagra még kígyó talál kúszni a torkába, de nincs idő csak vele törődni, mert lent az aljban, a drága Linák közt, hirtelen rikácsolás, sikoltozás, ablakcsörömpölés, majd rendőrfütty és rohanó alakok teszik mozgalmassá a Szamos-partot. A színkör automatikus színházablakai egyszerre csudálkozva kinyílnak és világosság néz ki a sziklaoldalra. Az első felvonás vége lehet a Hatodik emelet című vígjátékból, ugyanakkor a Sánctalatt egy rekedt női hang visítja:

— Az orrodát lator... az orrodát... aztán a szemedet latorrrrrrrr!

A lárma akkora, vagy a kövek túlkemények, de ez a megnevezhető férfilény a szikla tövében fuldokló hörgéssel kezd mozgolódni... Fejét felüti, nem cigány — állapítom meg gyorsan s aztán egy-kettő eltűnök a közeléből, nehogy hajléktalanná tegyem jelenlétemmel, mert valószínű, többé nem mer idejönni, ha meglát. De míg én visszakapaszkodom a palotám tetejére, azalatt ügylátszik egészen felébred és kedvet kap a szamospartiak rikácsolásától, mert egyszerre ő is elbődül:

— Eredj a francba, mamám... érted, a mélységes nagy francba, mamám...!

Aztán elcsittul a lárma, a színpör ablakai is becsukják pilláikat s kezdődik a Hatodik emelet második felvonása... Mégegyszer felsikolt a női hang hosszan, borzalmasan s úgy érzem, ott röpköd tarka rongyaiban a város felett láthatatlanul s mindenhova berikoltja: Latorr... latorrr...!

MIT AKAR ÉS MIT VÁR A KÜLVÁROS?

Úgy hiszem, nem volt fölösleges az a néhány futólagos rajz, amit felvázoltam Kolozsvár külvárosairól. Befejezésül még csak annyit, hogy emlékezni kell arra szüntelenül, előbb volt a belváros, a falakkal védett előjogokat élvező polgárság közössége és csak azután a külváros. Az előjogok védett rendjéből lemorzsolódók kerültek kívül a falakon s a belváros hamis káprázata vonzott újabbakat a falak tövébe. Egy percig se szabad feledni ezt, s ha a külváros néha torzképeket is mutat a figyelőnek, az csak a belváros bűneit tükrözi vissza. Ezt tudva, nem elég részvéttel közeledni feléje. A samaritánizmus itt mit sem ér. Itt a szív és az értelem összefogása szükséges, hogy a látszólag egyéni elesettek sorsában megláthassuk a társadalmi összefüggéseket. Hogy felismerhetővé váljon társadalmi életünk ama nagy fogyatékosága, ami a kényszerű egymásmellettségben nyilvánul meg, ellentétben azzal az utópiának tartott ideállal szemben, ami a testvéri közösséget sürgeti az észszerűség alapján, mert az érzelgősség mindannyiszor csődöt mond, valahányszor segíteni akarásunk nem ismer egyéb kiutat. Az észszerűség józan fontolgatása már is észrevételi, hogy az emberiség társadalmi élete átalakulóban van egy új közösségi viszony felé.

Igaz, egyelőre ezt csak a nehézkes iskolakötelezettség, később a terhes munkaközösség, huszonegyéves korban a még terhesebb kaszárnya-kollektívumok jelzik. Vagyis társadalmunk közösségi viszonyaiban formálisan megtörténtnek mondható a kollektív irányba való lényegülés, azonban lelkileg és szellemileg még mindig a pátriárkálisan, sőt totálisan felülről kényszerített közösségi irányítás uralkodik. A kellemesebb társadalmi összeműködési felületek pedig, mint a templom, színház,

mozi, a könyv, a sajtó, csak ritka esetekben nyújtanak a modern emberi közösség problémáiból olyan élményt, ami jelentősen előmozdítaná a társadalmi öntudat elmélyülését. Azok a kulturális közösségek, vagy szakmai, szervezeti közösségek pedig, ahol maga az egyén önként és cselekvően kapcsolódik be az együttes társadalmi teljesítménybe, oly ritkák s amellet oly gépiesek, oly kasztszelleműek s a jobbak oly kevésbé megtűrték, hogy rövid virágzásuk után rendszerint beáll a hanyatlás és lassan csak üres keretké válnak. Ezért a társadalmi lény kénytelen teljesen visszahúzódni szűk egyéni életébe, vagy a römiasztalok, kávéházak, korcsmák közösségébe ássa be magát, s mindent, ami ezen túl társadalmi életre kötelezi, kényszerként fogad... Pedig a külvárosok gyakorlati ösztöne e könyvben említett példák szerint is oly spontán erőt hord magában, ami mindig az egészséges és önkéntes társadalmi összeműködés^e törekszik. Ennek a készségnek kellene szabad utat engedni és minden különösebb hatalmi beleszólás nélkül támogatni. Leereszkedés nélkül, baráti módon tanácsolni az észszerűbb irányt, mert a perifériák népe a gyermek finom ösztönével visszahúzódik, magabazárkózik, mihelyt nem életkörülményeiből fakadó tömörülést, illetve társaséletet és kötelességet akarnak ráerőszakolni. A külváros mindennek éppen ellenkezőjét várja. Aki ezt nem érti meg, az ugyan egy időre leigázhatja őket, de soha meg nem nyeri s jobban teszi, ha nem megy a külvárosokba.

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

Külváros madártávlatból	5
-------------------------------	---

BOLDOG-UCCÁN TÚL

Vasúti negyed.....	7
Kerekdomb.....	11
Iris-Telep.....	18
A hírhedt Lupsa.....	23
A Patások.....	27

MÁSODIK RÉSZ

Egykéző külváros.....	39
Halottak külvárosa.....	41
Betegek külvárosa.....	45
Román külváros.....	48
Májrágó fertály.....	55
Fellegvár.....	60
Mit akar és mit vár a külváros.....	69